

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Master in Law & Economics

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΧΑΤΖΑΚΗΣ
ΑΜ: ΜΔΟ1768

**ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ-
ΜΙΑ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ**

Επιβλέπων Καθηγητής: ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ΧΑΤΖΗΣ

ΠΕΙΡΑΙΑΣ, 2021

ΒΕΒΑΙΩΣΗ ΕΚΠΟΝΗΣΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η διπλωματική εργασία για τη λήψη του μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών, του Πανεπιστημίου Πειραιώς, «Δίκαιο και Οικονομία» με τίτλο **ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ- ΜΙΑ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ** έχει συγγραφεί από εμένα αποκλειστικά και στο σύνολό της. Δεν έχει υποβληθεί ούτε έχει εγκριθεί στο πλαίσιο κάποιου άλλου μεταπτυχιακού προγράμματος ή προπτυχιακού τίτλου σπουδών, στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό, ούτε είναι εργασία ή τμήμα εργασίας ακαδημαϊκού ή επαγγελματικού χαρακτήρα.

Δηλώνω επίσης υπεύθυνα ότι οι πηγές στις οποίες ανέτρεξα για την εκπόνηση της συγκεκριμένης εργασίας, αναφέρονται στο σύνολό τους, κάνοντας πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου.

Υπογραφή

Όνοματεπώνυμο Κωνσταντίνος Χατζάκης

Ημερομηνία 14/01/2021

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Πρόλογος
2. Οικονομικά και έγκλημα
3. Το έγκλημα ως οικονομική δραστηριότητα
4. Το κόστος του εγκλήματος
5. Αντί επιλόγου
6. Βιβλιογραφία

Η ιδέα της παρούσας εργασίας, γεννήθηκε ήδη κατά τη διάρκεια της παρακολούθησης του μαθήματος "Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου", στα πλαίσια του παρόντος μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών. Θυμάμαι μέχρι και σήμερα την έντονη εντύπωση που μου έκαναν τα όσα συναρπαστικά και πρωτόγνωρα άκουσα στις διαλέξεις των κ. Χατζή και κ. Καραμπατζό, οι οποίοι μιλούσαν για την στενή σχέση της επιστήμης των οικονομικών και του δικαίου, που μέχρι τότε στα μάτια μου, έμοιαζαν εντελώς ασύνδετες. Απ' όσα παράξενα άκουσα και διάβασα, η σύνδεση της οικονομικής επιστήμης και της εγκληματικής δραστηριότητας, ήδη με την περίφημη αναμενόμενη ποινή του Becker, παρέμεινε πεισματικά στο πίσω μέρος της σκέψης μου. Οι διαλέξεις ικανοποίησαν, εν μέρει, την επιθυμία μου για γνώση ενώ παράλληλα αποτέλεσαν το πιο γόνιμο έδαφος για να ξεκινήσω το συναρπαστικό ταξίδι της προσωπικής έρευνας.

Είναι κοινός τόπος ότι πίσω από κάθε ιστορικό φαινόμενο μεγάλης σημασίας κρύβεται συνήθως και ένα οικονομικό μυστικό. Απ' ό,τι φαίνεται το αυτό ισχύει και στην περίπτωση του εγκλήματος άμα τη εμφανίσει του στην ανθρώπινη ιστορία. Εντούτοις, η ανωτέρω θέση δεν υπήρξε εξ' αρχής αποδεκτή από την επιστήμη. Άλλωστε, σύμφωνα με τον ίδιο τον Becker (1968), οι οικονομολόγοι αδιαφορούσαν πλήρως για την οικονομική ανάλυση του εγκλήματος μέχρι και τη δεκαετία του 1960. Η ανωτέρω στάση οφειλόταν στο γεγονός ότι το έγκλημα αποτελούσε "ανήθικη συμπεριφορά", ώστε να καταστεί άξια επιστημονικής ενασχόλησης. Τη σχέση αυτή επιχειρεί να καταδείξει η παρούσα εργασία.

Κεφάλαιο 1: Οικονομικά και Έγκλημα

Εισαγωγή

Το παρόν κεφάλαιο επιχειρεί μια πρώτη προσέγγιση σύνδεσης της οικονομικής ζωής με την εγκληματική δραστηριότητα, παρουσιάζοντας τα βασικά στοιχεία της εγκληματικής πράξης καταδεικνύοντας την αναγκαιότητα εφαρμογής του ποινικού δικαίου ως εργαλείου ρύθμισης διά της οικονομικής θεωρίας, της τελικής υπεροχής του έναντι των υπόλοιπων δικαιοκτών κλάδων καθώς και της σύνδεσης του φαινομένου της εμφάνισης του εγκλήματος με την οικονομική κρίση αλλά και του οικονομικού status του δράστη.

1.1 Ποινικό δίκαιο και πράξη

Το βασικό σημείο διαφωνίας που ανακύπτει τόσο σε θεωρητικό αλλά και σε πρακτικό επίπεδο, σχετίζεται καταρχάς με τους λόγους για τους οποίους η Πολιτεία χρησιμοποιεί το σύστημα κανόνων του ποινικού δικαίου για να ρυθμίσει ή και να θέσει υπό τον έλεγχό της μια οιαδήποτε συμπεριφορά. Για να απαντηθεί το ανωτέρω οι Bowles, Faure και Garoupa (2008:390) θεωρούν πως κανείς θα πρέπει να εκκινήσει από ένα τεστ δύο βημάτων τα οποία χρησιμοποιεί η θεωρία της ποινικοποίησης. Στο πρώτο βήμα θα πρέπει να αναζητήσει κανείς αν η εξεταζόμενη πράξη είναι επιζήμια. Το δεύτερο βήμα σχετίζεται με την αναγωγή του ποινικού δικαίου ως του πλέον ενδεδειγμένου μέσου αντιμετώπισης της πράξης αυτής, με άλλα λόγια με την έννοια της αναλογικότητας.

Στο σημείο αυτό τονίζεται πως το ποινικό δίκαιο, ως σύστημα διαθέτει κάποια βασικά χαρακτηριστικά τα οποία και το διακρίνουν από τους υπόλοιπους δικαιοκούς κλάδους, όπως για παράδειγμα το διοικητικό και το ιδιωτικό δίκαιο, και είναι τα εξής: α) οι συνθήκες κατά τις οποίες επεμβαίνει περιγράφονται ex ante στους νόμους, β) το ποινικό δίκαιο είναι ένα κανονιστικό σύστημα, γ) εφαρμόζεται καθ' υπόδειξη δημόσιου λειτουργού δ) οι ποινές επιβάλλονται από αμερόληπτους δικαστές και ε) οι ποινές του ποινικού δικαίου περιλαμβάνουν κυρίως μη χρηματικές κυρώσεις.

Εν συνεχεία, το επόμενο στοιχείο που κρίνεται σκόπιμο να εξεταστεί είναι σαφώς, η πολυσυζητημένη έννοια της πράξης στο ποινικό δίκαιο ως εκείνης που ορίζεται, απαγορεύεται, διώκεται και τιμωρείται από το νόμο. Σημαντικό στοιχείο βέβαια είναι, όπως προαναφέρθηκε η πρόκληση βλάβης και μάλιστα σημαντικής έντασης και κλίμακας. Το δεύτερο βασικό χαρακτηριστικό είναι η έννοια της mens rea ή αλλιώς το λεγόμενο βουλητικό/γνωστικό στοιχείο που περιλαμβάνει τον δόλο και την αμέλεια.

Εκκινώντας από τα ανωτέρω, διάφορες απόψεις διατυπώνονται ως προς την θεμελίωση των λόγων ποινικοποίησης ορισμένων πράξεων. Αναφέρονται ενδεικτικά ο σεβασμός στην ιδιωτική αυτονομία, το δικαίωμα του κράτους να τιμωρεί αφ' ης στιγμής ο εγκληματίας έθεσε με τις πράξεις του τον εαυτό εκτός κοινωνικού συνόλου και η εφαρμογή της ποινής μόνο για τα ιδιαίτερος σοβαρά εγκλήματα. Επιστημολογικά υποστηρίζεται επιπλέον, η ύπαρξη της ποινής ως το τελευταίο καταφύγιο μιας ευνομούμενης πολιτείας απέναντι στο έγκλημα ενώ αρκετές φορές προτείνεται και η ανάγκη προστασίας των χρηστών ηθών ως δικαιολογητικός λόγος.

Παρ' όλα αυτά, τα επιχειρήματα αυτά δεν κρίνονται πειστικά ενόψει αφενός της μεταβλητότητας των εκάστοτε κοινωνικών ηθών και αφετέρου της πλήρους αδυναμίας των αρμοδίων να προβλέψουν ικανοποιητικά τον τρόπο με τον οποίο η (ποινική) νομοθεσία θα μεταβληθεί. Την αδυναμία αυτή έρχεται να επικαλύψει η οικονομική προσέγγιση για το ποινικό δίκαιο.

1.2 Η Οικονομική Προσέγγιση για το Ποινικό Δίκαιο

Η οικονομική επιστήμη αντιμετωπίζει το ποινικό δίκαιο ως ένα μηχανισμό ελέγχου πιθανώς επιβλαβών συμπεριφορών (**potential harm**), το οποίο χρησιμοποιείται όταν επιτρέπει στην κοινωνία να διατηρεί σε θετικά (κοινωνικώς επιτρεπτά) όρια την οιαδήποτε παραβατική συμπεριφορά (Shavell 1993:255-287).

Η ανωτέρω διαδικασία ελέγχου εξηγείται από τα αποκαλούμενα «οικονομικά της επιβολής» (economics of enforcement), τα οποία κατ' ουσία πραγματεύονται τον τρόπο ελέγχου των αρνητικών εξωτερικοτήτων (negative externalities). Ένα κλασικό παράδειγμα αρνητικής εξωτερικότητας, φέρει τον πολίτη X ως ιδιοκτήτη μιας βιομηχανικής μονάδας η οποία εκπέμπει επιβλαβή αέρια για την ατμόσφαιρα. Η εκπομπή αερίων καθιστά τον X ποινικά υπεύθυνο για την

πιθανώς προξενούμενη βλάβη, ώστε ο πρώτος καλείται να εσωτερικοποιήσει τις συνέπειες της συμπεριφοράς του σε υπολογισμούς που θα καταλήξουν στην διακοπή εκπομπής αερίων.

Τα οικονομικά της επιβολής προκειμένου να επιλέξουν τον κατάλληλο μηχανισμό ελέγχου αξιολογούν:

α) το κοινωνικό κόστος της συμμόρφωσης, συγκρίνοντας άμεσα τα οφέλη για τον δράστη και το κόστος για τα θύματα,

β) το επίπεδο/τεχνολογία της συμμόρφωσης, που περιλαμβάνει το κόστος ελέγχου, αναφοράς και επιβολής ποινών και

γ) το κόστος για τους τρίτους (φορολογούμενοι, θύματα κλπ).

Επομένως, σύμφωνα με τα ως άνω αναφερόμενα, το ποινικό δίκαιο, προσφέρει μια σειρά επιλογών, μη διαθέσιμων σε άλλα συστήματα, όπως πχ. η ποινή της φυλάκισης η οποία εκ των πραγμάτων συνοδεύεται από ένα πολύ υψηλό κόστος ευκαιρίας, αποτελώντας έτσι μεγαλύτερη αποτροπή από μια διοικητική χρηματική ποινή. Εν συνεχεία, παρατίθενται τα στοιχεία εκείνα, τα οποία λαμβάνει υπόψη η οικονομική θεωρία, ως επιχειρήματα υπέρ της καθιέρωσης του ποινικού δικαίου, ως του πλέον κατάλληλου μηχανισμού για την ρύθμιση των ανθρώπινων σχέσεων.

1.2.1 Τα επιμέρους στοιχεία

Εκκινώντας από το θεμελιώδες στοιχείο του *δόλου*, το οποίο από την οικονομική σκοπιά σημαίνει πως ο δράστης έχει επίγνωση της κλίμακας της βλάβης που ή δύναται να προκαλεί, είτε αυτή είναι βέβαιη συνέπεια της πράξης του είτε μια απλή αλλά συγγνωστή πιθανότητα. Η δυσκολία που καλούνται να αντιμετωπίσουν εν προκειμένω τα οικονομικά είναι η μη ασφαλής διάγνωση της ψυχικής κατάστασης του δράστη, μετά την τέλεση της πράξης καθώς και το γεγονός ότι υπάρχει σωρεία παραβάσεων που ρυθμίζονται από το ποινικό δίκαιο και εντούτοις δεν απαιτούν την συνδρομή του στοιχείου του δόλου. Παρ' όλα αυτά, εάν λάβουμε κατά νου την έννοια της αρνητικής εξωτερικότητας που επαυξάνει τα κόστη συναλλαγής, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, τα οικονομικά αναφέρουν πως εφόσον η βλάβη/ζημία προκλήθηκε ηθελημένα, μειώνονται στο ελάχιστο οι πιθανότητες διαπραγμάτευσης ανάμεσα στον θύτη και το θύμα, ώστε να εφαρμόζονται ευχερέστερα τα οικονομικά της δημόσιας επιβολής.

Η δεύτερη παράμετρος σχετίζεται με την **θέληση** του θύματος να κινητοποιήσει τους αρμόδιους μηχανισμούς επιβολής, μετά την τέλεση του αδικήματος. Σύμφωνα με τους Bowles, Faure και Garoupa (2008:400-402) τα ανωτέρω κίνητρα επηρεάζονται από μια σειρά παραγόντων:

- i. το θύμα ενίοτε δεν διαθέτει τα απαραίτητα κίνητρα να επιδιώξει την ποινική δίωξη του εγκληματία, καθώς επιθυμεί αποκλειστικά την χρηματική αποζημίωση, αδιαφορώντας για την γενική πρόληψη.
- ii. το θύμα πάσχει από το φαινόμενο της ατελούς πληροφόρησης, φτάνοντας μέχρι του σημείου να μην θεωρεί τον εαυτό του ως τέτοιο.
- iii. το εκάστοτε θύμα ή πολίτης δεν έχει την δυνατότητα να παρέμβει *ex ante* για να σταματήσει την εγκληματική πράξη από το να συμβεί, εξ' ου και η παρέμβαση από την δημόσια ρύθμιση
- iv. παρατηρείται συχνά το φαινόμενο τα θύματα των εγκλημάτων ή οι αυτόπτες μάρτυρες να διστάζουν να εμπλακούν στην ποινική διαμάχη, διστάζοντας ακόμα και να καταγγείλουν την πράξη στις αρχές, φοβούμενοι αντίποινα.
- v. σε μερικές περιπτώσεις εγκλημάτων (πχ. δωροδοκία, διαφθορά) υπάρχει δυσχέρεια ακόμα και ως προς τον εντοπισμό του αληθινού θύματος.

Ένα τρίτο στοιχείο που προβάλλει η οικονομική θεωρία υπέρ της άποψης της δημόσιας επιβολής είναι το γεγονός ότι σε πολλές περιπτώσεις παρατηρείται ένα **υψηλό ποσοστό βλάβης** αναλογικά με μια **σχετικά χαμηλή πιθανότητα σύλληψης** του δράστη. Βάσει της οικονομικής θεωρίας του εγκλήματος και της ποινής, η απειλή της τελευταίας ειδικά όταν είναι δρακόντεια αποθαρρύνει τον επίδοξο δράστη, επιτυγχάνοντας έτσι την γενική πρόληψη. Κανένα άλλο νομικό εργαλείο, όπως επί παραδείγματι το δίκαιο της αποζημίωσης, δεν μπορεί να επιτύχει τον σκοπό αυτό. Εντούτοις, ο γενικοπροληπτικός ρόλος του ποινικού δικαίου επιτυγχάνεται μόνο όταν η επιβαλλόμενη ποινή είναι σημαντικά ανώτερη από την προκληθείσα βλάβη.

Τελευταίο επιχείρημα είναι ότι ενόψει του ελέγχου των αρνητικών εξωτερικοτήτων **η δια του αστικού δικαίου εσωτερικοποίηση της βλάβης είναι ατελής**. Εν προκειμένω, η οικονομική θεωρία αναφέρεται ειδικώς στο δίκαιο της αποζημίωσης, τονίζοντας πως το τελευταίο δεν οδηγεί εντέλει σε πλήρη αποκατάσταση του θύματος, παρά μόνο κατ' ελάχιστο ποσοστό (Faure 2000). Ο Cooter (1982:79) διατύπωσε την άποψη ότι στο δίκαιο της αποζημίωσης, τα άτομα «δικαιούνται» να βλάψουν το θύμα με την προϋπόθεση ότι είναι διατεθειμένα να αποκαταστήσουν την ζημία. Το ποινικό δίκαιο από την άλλη αποσκοπεί στην απαγόρευση ορισμένων αντικοινωνικών συμπεριφορών ακόμα και όταν ο δράστης έχει την ανωτέρω πρόθεση. Επομένως, η καταλληλότητα

του ποινικού δικαίου έγκειται στο ότι αποβλέπει στην αποφυγή/πρόληψη δια της επιβολής ποινών ενώ το δίκαιο της αποζημίωσης, διορθώνει μια συμπεριφορά δια της χρηματικής ποινής.

1.3 Ποινικό δίκαιο έναντι διοικητικού δικαίου

Μέχρι στιγμής, καταδείξαμε βάσει των ανωτέρω, ότι η εφαρμογή του δικαίου από μια δημόσια αρχή και δη διά του ποινικού δικαίου, υπερέχει στα πλαίσια της οικονομικής ανάλυσης και θεωρίας, ιδίως όταν στην περίπτωση της ατελούς κινητοποίησης/θέλησης του θύματος να ενεργοποιήσει τους διωκτικούς μηχανισμούς και της χαμηλής πιθανότητας εντοπισμού του δράστη. Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν τρεις επιπλέον βασικοί παράγοντες που συνηγορούν στην χρήση και εν τέλει στην καθιέρωση του ποινικού μηχανισμού, ως τον πλέον κατάλληλο εκπρόσωπο της δημόσιας αρχής.

Κατ' αρχάς, στην βασική διάκριση μεταξύ χρηματικών (που επιβάλλονται από τις διοικητικές αρχές) και μη χρηματικών ποινών, η θεωρία αναφέρει πως οι πρώτες πρέπει να επιβάλλονται μέχρι του σημείου που ο δράστης οδηγείται σε κατάσταση "πτώχευσης" (*insolvency*), ενώ όταν τα πρόστιμα δεν επιτυγχάνουν επαρκώς τον στόχο της αποτροπής, υπεισέρχονται οι δεύτερες όπως η φυλάκιση. Ο Easterbrook (1983:289-292) διατύπωσε την ενδιαφέρουσα άποψη πως κοινός στόχος του διοικητικού και ποινικού δικαίου είναι η αποκάλυψη όσο το δυνατόν περισσότερων και κατάλληλων πληροφοριών για την επίδικη πράξη στο χαμηλότερο κόστος, ώστε εν συνεχεία ο δικαστής να επιλέξει την βέλτιστη ποινή. Ωστόσο, αν και το κόστος απονομής της διοικητικής διαδικασίας δύναται να είναι χαμηλότερο από εκείνο της ποινικής, η τελευταία χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη ακρίβεια. Η εν λόγω θέση είναι σημαντική, διότι ένας από τους ρόλους του ποινικού δικαίου είναι όχι μόνο να επιβάλλει ποινές στους ενόχους αλλά και να μην τιμωρεί εκ παραδρομής τους αθώους. Το κοινωνικό κόστος μιας λανθασμένης καταδίκης είναι καταφανώς μεγαλύτερο από εκείνο του χρηματικού προστίμου και για τον λόγο αυτό απαιτεί το υψηλό αποδεικτικό επίπεδο της ποινικής διαδικασίας.

Ο δεύτερος, αν και αδύναμος, παράγοντας αναφέρεται στην έννοια του (εγκληματικού) στίγματος, το οποίο συνοδεύει μια ποινική καταδίκη, αποτελώντας κατά τον τρόπο αυτό ένα ισχυρό αποτρεπτικό στοιχείο. Εντούτοις, η οικονομική θεωρία υποστηρίζει ότι ο τρόπος πρόσληψης του φτάνουν μέχρι του σημείου να το φέρουν περήφανα ως έμβλημα τιμής (Bowles 2003:2186-207).

Το τρίτο στοιχείο που εξετάζεται στην ενότητα αυτή, σχετίζεται με την προσπάθεια των διοικητικών αρχών να επιτύχουν με εκούσιο τρόπο τη συμμόρφωση του παραβάτη μέσω ενός συστήματος συνεργασίας. Η συγκεκριμένη στρατηγική δύναται να αποφέρει αποτελέσματα, όμως δημιουργεί έναν σοβαρό κίνδυνο, ήτοι την εκ των προτέρων αφαίρεση κινήτρων από τους πιθανούς παραβάτες, ως προς την τήρηση της νόμιμης διαδικασίας. Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται ειδικά στην περίπτωση που οι ανεπαρκώς πληροφορημένοι διοικητικοί αξιωματούχοι επιχειρούν να θέσουν υπό την εποπτεία τους, διάφορους εταιρικούς κολοσσούς, ώστε καταλήγουν δέσμιοι της προσπάθειάς τους, ακολουθώντας πλέον τις επιταγές τους.

1.4 Εγκλημα και οικονομική κρίση

Συνήθως οι οικονομικοί παράγοντες που οδηγούν την πλειοψηφία των ατόμων που ανήκουν στα μεσαία και χαμηλά στρώματα στην εγκληματικότητα είναι οι χαμηλές μισθολογικές καταστάσεις, η ανισότητα στην μισθολογική μεταχείριση καθώς και η ανεργία.

Σ' ένα πολύ ενδιαφέρον άρθρο τους, οι Γ. Τσουβέλας, Γ. Κωνσταντακόπουλος και Β. Κονταξάκης (2018) επιχειρούν εναργώς να παρουσιάσουν μέσω μιας σειράς ερευνών τη σύνδεση ανάμεσα στο φαινόμενο της οικονομικής κρίσης και της εγκληματικότητας. Καταδεικνύεται ότι κατά κανόνα τα ποσοστά εγκληματικότητας τείνουν να αυξάνονται σε περιόδους ύφεσης και αντίστροφα, ενώ εμφανίζεται μια σαφής επίδραση της τελευταίας σε μια συγκεκριμένη κατηγορία εγκλημάτων, αυτών της ιδιοκτησίας και όχι σε όσα περιλαμβάνουν τη χρήση βίας. Από το σύνολο των ερευνών, ο κυριότερος δείκτης που εξετάζεται είναι η ανεργία καθώς εξ' όσων προκύπτει μία μονάδα ποσοστιαίας αύξησης της ανεργίας οδηγεί σε 19% του ποσοστού εγκληματών ιδιοκτησίας. Αντίθετα στα εγκλήματα κατά της ζωής η αύξηση είναι της τάξης μόλις του 0,79%.

Σύμφωνα με την ανωτέρω έρευνα το έγκλημα στη σύγχρονη εποχή θα έπρεπε να αντιμετωπίζεται ως ένα πρόβλημα δημόσιας υγείας καθώς προκαλεί άμεση θνητότητα, επιβαρύνοντας παράλληλα την σωματική και ψυχολογική υγεία των παθόντων ενώ παράλληλα προξενεί και έμμεσες επιπτώσεις που σχετίζονται με το ενδεχόμενο θυματοποίησης του κάθε πολίτη.

Στην περίπτωση των Η.Π.Α. υποστηρίχθηκε πως η ύφεση της οικονομίας επηρεάζει την εγκληματικότητα ως εξής:

- 1) διά της αύξησης των ποσοστών ανομίας, η οποία φαντάζει στα μάτια των πολιτών ως εναλλακτική και ελεγχόμενου κόστους λύση,
- 2) διά της αύξησης της βαρύτητας των τελούμενων εγκλημάτων καθώς πολλές φορές τυχαίνει θύτης και θύμα να διασταυρωθούν, με τον τελευταίο να προσπαθεί να προασπίσει τα δικαιώματά του,
- 3) διά της χρήσης αλκοολούχων και οπιούχων, τα οποία ναι μεν παρέχουν κίνητρα αλλά δεν οδηγούν με μαθηματική ακρίβεια στο έγκλημα και
- 4) δια της μειωμένης αστυνόμευσης λόγω της περικοπής των κρατικών δαπανών.

Οι ανωτέρω επιδράσεις οδήγησαν σε αλματώδη άνοδο των ποσοστών διαρρήξεων και κλοπών στις Η.Π.Α. με την παράλληλη επίδραση της ανεργίας. Παρόμοια αύξηση παρατηρήθηκε στο Ηνωμένο Βασίλειο, την Γαλλία (ειδικά στα εγκλήματα που σχετίζονται με ναρκωτικά), στον Καναδά αλλά και στην Φιλανδία.

Η Kristin M. Finklea (2009), αναλύτρια εσωτερικής ασφάλειας της Υπηρεσίας Ερευνών του Αμερικανικού Κογκρέσου, εκπόνησε μια ριζοσπαστική αλλά μάλλον εμπειριστατωμένη έρευνα, αμφισβητώντας αυτό που υποστηρίζουν έρευνες όπως η ανωτέρω αναφερόμενη τη στενή δηλαδή σχέση μεταξύ ανεργίας και αύξησης των εγκλημάτων κατά της περιουσίας.

Η Finklea υποστηρίζει ότι υπάρχουν οικονομικές παράμετροι που επηρεάζουν την άνοδο της εγκληματικότητας με περισσότερο ουσιαστικό τρόπο από την ανεργία, όπως το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν, το ακαθάριστο τοπικό προϊόν και το αίσθημα απογοήτευσης των καταναλωτών. Υπό το πρίσμα αυτό, η εγκληματικότητα φαίνεται να αυξάνεται όχι βάσει ατομικών οικονομικών συνθηκών, αλλά βάσει της οικονομικής κρίσης που βιώνει μια κοινωνία. Η οικονομική ύφεση σύμφωνα με τη συγγραφέα ξεκινά τη στιγμή που η οικονομία μιας χώρας έχει αγγίξει το « ζενίθ » της ανάπτυξής της και τελειώνει όταν φθάσει στο κατώτατο σημείο της και την ορίζει ως “...η σημαντική πτώση στην οικονομική δραστηριότητα που εξαπλώνεται σε όλη την οικονομία”. Σημειώνει ακόμα πως για να χαρακτηριστεί μια περίοδος οικονομικώς δυσχερειών ως οικονομική κρίση θα πρέπει να διαρκεί για ένα διάστημα μεγαλύτερο των μερικών μηνών και να επηρεάζει τον τομέα της παραγωγής, της απασχόλησης, του πραγματικού εισοδήματος και κάποιους άλλους οικονομικούς δείκτες. Οι Levitt και Dubler (2006) ταυτίζονται με την άποψη αυτή, εισάγοντας βέβαια στους παράγοντες που επηρεάζουν την εγκληματικότητα την αύξηση των αστυνομικών δυνάμεων και των αμβλώσεων.

Στην περίπτωση της Ελλάδας, τα ποσοστά εγκληματικότητας βρίσκονται σε διαρκή άνοδο από τις αρχές του 1990 μέχρι και την εμφάνιση της χρηματοπιστωτικής κρίσης. Σύμφωνα με το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης ο αριθμός των παραβατών από 9.997 το 1991 έφτασε τους 24.784 το 2007 (Laspra 2015). Το πιο εντυπωσιακό στοιχείο είναι ότι ο αριθμός αυτός μέσα σε τρία χρόνια, σχεδόν διπλασιάστηκε, φτάνοντας τους 52.088 παραβάτες το 2010 ενώ το 2012 υποχώρησε σταδιακά σε 25.710 παραβάτες. Μεταξύ 2008 και 2011 παρατηρήθηκε σημαντική αύξηση του συνολικού ποσοστού των ανθρωποκτονιών, των εκβιάσεων, των απατών και των ληστειών, ενώ αντίθετα εγκλήματα που σχετίζονται με το σεξ δεν παρουσίασαν ιδιαίτερη αύξηση.

Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία που εξετάζουν τον δείκτη θνησιμότητας λόγω ανθρωποκτονιών στην χώρα μας ανά 100.000 κατοίκους, ο τελευταίος αυξήθηκε από 1.11 την περίοδο 2003 με 2007 σε 1.49 την περίοδο 2008 με 2012 (Micha & Varytimiadi & Micha 2013). Από τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ προκύπτει μια αύξηση της τάξης του 41% στις κλοπές και του 47% στις διαρρήξεις κατά την περίοδο 2009 με 2011, η οποία υποχωρεί μέχρι και το 2013 ενώ παρόμοια αύξηση (101%), με αντίστοιχη μείωση την ίδια περίοδο παρατηρήθηκε και στις ληστείες.

Εν συνεχεία, παρατηρείται η σχέση ανάμεσα στα εκάστοτε ποσοστά ανεργίας/απασχόλησης του ελληνικού πληθυσμού και στα επίπεδα της παρατηρηθείσας εγκληματικότητας.

Πίνακας 1: Ποσοστά απασχόλησης του ελληνικού πληθυσμού κατά την περίοδο 2014-2018

Πληθυσμός ηλικίας 15 ετών και άνω, κατά κατάσταση απασχόλησης, 2014 - 2018					
	2014	2015	2016	2017	2018
Απασχολούμενοι	3.536,2	3.610,7	3.673,6	3.752,7	3.828,0
Άνεργοι	1.274,4	1.196,9	1.130,9	1.027,1	915,0
Μη οικονομικά ενεργοί	4.471,5	4.438,9	4.408,3	4.937,2	4.397,1
Ποσοστό (%) απασχόλησης	38,1	39,0	39,9	40,9	41,9
Ποσοστό (%) ανεργίας	26,5	24,9	23,5	21,5	19,3

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή¹

Πίνακας 2: Αδικήματα κατά την περίοδο 2013-2017

Διαπραχθέντα αδικήματα και δράστες αδικημάτων την περίοδο 2013-2017					
	2013	2014	2015	2016	2017
Σύνολο αδικημάτων	199.800	190.213	197.074	205.216	221.225
Αναλογία ανά 100.000 κατοίκους	1.816	1.741	1.815	1.903	2.054
Κακουργήματα	14.131	11.134	11.611	12.438	11.993
Πλημμελήματα	185.669	179.079	185.463	192.778	209.332
Σύνολο δραστών	119.556	109.722	111.020	122.227	125.012

Πηγή: Ελληνική Αστυνομία²

Παρατηρούμε πως τα εκάστοτε επίπεδα ανεργίας και δη την περίοδο 2014-2018, καιτοι διαπιστώνεται η υποχώρησή τους, δε φαίνεται να επηρεάζουν σημαντικά τα ποσοστά εγκληματικότητας κατά τις ίδιες περιόδους, τα οποία μάλιστα τείνουν προς αυξητικές τάσεις, τουλάχιστον όσον αφορά το έτος 2017. Το παράδειγμα της Ελλάδας λοιπόν, θέτει σοβαρά ερωτηματικά στην βιβλιογραφία, που επιχειρεί να εξηγήσει το φαινόμενο της καλπάζουσας εγκληματικότητας σε συνάρτηση με τη διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση.

Συμπερασματικά και με βάση το σύνολο των παραπάνω απόψεων, η συμβολή των διαφόρων δυσμενών κυρίως οικονομικών συνθηκών (π.χ. ανεργία, οικονομικές κρίσεις) που επικρατούν σε μια χώρα, δεν θα πρέπει να περνούν απαρατήρητες από όποιον θέλει να ερμηνεύσει την εγκληματικότητα που καταγράφεται είτε επίσημα είτε ανεπίσημα σε αυτή, χωρίς αυτό να σημαίνει βέβαια, πως αποτελούν και το μοναδικό κριτήριο για την εκτίμηση της αύξησης ή της μείωσης των ποσοστών της. Η αιτιολόγηση του κοινωνικού προβλήματος του εγκλήματος δεν είναι δυνατό να αφηθεί σε έναν μόνο παράγοντα όσο κρίσιμος κι αν αυτός φαίνεται. Η ενδεχόμενη υποτίμηση της

¹ Ελληνική Στατιστική Αρχή. Ελλάς με αριθμούς, Απρίλιος – Ιούνιος 2019

² Ελλάς με αριθμούς, Απρίλιος – Ιούνιος 2019

συμβολής και άλλων παραγόντων είναι βέβαιο πως θα οδηγήσει στην εξαγωγή λανθασμένων συμπερασμάτων.

1.5 Οι εγκληματίες του λευκού κολάρου

Στον αντίποδα της κρίσης, ο Sutherland (1940) διατύπωσε την περίφημη θεωρία για τους εγκληματίες του λευκού κολάρου (White Collar Criminals), υποστηρίζοντας ότι το μέχρι τότε πρότυπο του « εγκληματία » δεν ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα, καθώς στηριζόταν σε μετρήσεις και στοιχεία ατόμων από κατώτερες κοινωνικές τάξεις, αποκλείοντας τα μέλη πλούσιων και ευυπόληπτων οικογενειών. Έτσι, έδωσε τον ευρέως διαδεδομένο ορισμό του εγκλήματος λευκού περιλαίμιου ως *"ένα έγκλημα το οποίο διαπράττεται από ανθρώπους αξιοσέβαστους και με υψηλό κοινωνικό status μέσα στο πλαίσιο της εργασίας τους"*.

Τα άτομα αυτά που ανήκουν κατά κανόνα σε υψηλότερα κοινωνικά στρώματα ωθούνται στον εγκληματικό βίο διότι έχουν μεγαλύτερη πρόσβαση στην πληροφόρηση, πιθανώς ευκολότερη κάλυψη και κατά κύριο λόγο ιδιαιτέρως υψηλά επίπεδα αλαζονείας, χαμηλού συμπεριφοριστικού αυτοέλεγχου, υψηλού ναρκισσισμού, χαμηλής ακεραιότητας χαρακτήρα καθώς και χαμηλής συνειδητότητας.

Ο Sutherland παρατήρησε ότι καίτοι εγκληματούν, τα άτομα αυτά δεν στιγματίζονται ως εγκληματίες αφενός διότι δεν υπάρχει νομοθετική πρόβλεψη για τον χαρακτηρισμό των πράξεών τους ως εγκλημάτων και αφετέρου διότι ακόμα και όταν παραπέμπονται στην δικαιοσύνη, σπάνια η διαδικασία έχει ως αποτέλεσμα την ποινική καταδίκη τους και συνήθως παρατηρείται η παύση της δίωξης ή η μετατροπή της ποινής σε πρόστιμο διοικητικής φύσης. Πρόκειται λοιπόν, για άτομα που κατ' ουσία εγκληματούν αλλά δεν τιμωρούνται καθώς έχουν τα (οικονομικά ή πολιτικά) μέσα να ξεφύγουν από τον έλεγχο της δικαιοσύνης.

Στα πλαίσια των ανωτέρω, έχει εμφανιστεί στις μέρες μας, ως μια οιονεί εξέλιξη του φαινομένου white collar criminality, το έγκλημα της κατάχρησης οικονομικής και πολιτικής εξουσίας (abuse of economic and political power), το οποίο μεταξύ των εγκληματιών περιλαμβάνει διεφθαρμένους δημοσίους υπαλλήλους, κυβερνητικούς αξιωματούχους και κρατικούς λειτουργούς, επιχειρηματίες και τρίτους που δρουν στα πλαίσια πολυεθνικών και υπερεθνικών οργανισμών.

Συμπέρασμα

Εν κατακλείδι, το θύμα είναι εκείνο που καλείται να οριοθετήσει οριστικά την ουσιαστική διαφοροποίηση μεταξύ ποινικού δικαίου και δικαίου της αποζημίωσης-διοικητικού δικαίου, όσον αφορά το ζήτημα των κατάλληλων κινήτρων. Όταν, συνεπεία της περιορισμένης ορθολογικότητας, των σημαντικών ασυμμετριών στην πληροφόρηση και των προβλημάτων του αιτιώδους συνδέσμου, το δίκαιο της αποζημίωσης φέρεται να αποτυγχάνει, αναδεικνύεται ως απαραίτητος ο ρόλος της ρύθμισης και της επιβολής δια του ποινικού δικαίου. Επιπλέον, στις περιπτώσεις που παρατηρείται ατελής εντοπισμός από την πλευρά των θυμάτων, είναι αναγκαία η παρέμβαση διά του ποινικού νόμου.

Σημαντικό να τονιστεί επίσης, είναι το εξής, όποτε η ex ante απαγόρευση μιας συγκεκριμένης συμπεριφοράς φαντάζει περισσότερο θεμιτή από το να επιτρέψει η πολιτεία, στον εγκληματία να τελέσει την πράξη και να πληρώσει το (οιοδήποτε) τίμημα και εκεί είναι καταφανώς καταλληλότερη η, μέσω της επιβολής δημοσίων ποινών, απαγόρευσή της. Σχετικά με την πιθανότητα εντοπισμού του δράστη, τονίζεται πως όταν η πρώτη είναι σε χαμηλά ποσοστά, η επαπειλούμενη ποινή θα πρέπει να είναι σαφώς μεγαλύτερη συγκριτικά με την προκληθείσα βλάβη στον κοινωνικό ιστό ή αλλιώς με το όφελος του δράστη, αν και δεν ταυτίζονται οι έννοιες (Bowles 2003:409-410). Τέλος, η οριοθέτηση ανάμεσα σε ποινικό και διοικητικό δίκαιο επιτελείται μέσα από τον ρόλο του εγκληματικού στίγματος και της ανάγκης για εξειδίκευση στην επιβολή του νόμου.

Κεφάλαιο 2: Το Έγκλημα ως οικονομική δραστηριότητα

Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο επιχειρείται να διαπιστωθεί ο τρόπος με τον οποίο κάθε άτομο σε μια κοινωνία αξιολογεί μια σειρά παραγόντων που λειτουργούν είτε ως τροχοπέδη είτε ως πύλη εισόδου του στην εγκληματική δραστηριότητα καθώς και τον τρόπο με τον οποίο εντέλει επιδρούν στη διαμόρφωση ή μη της εγκληματικής απόφασης

2.1 Γενικά

Στον πυρήνα της επιστήμης της Εγκληματολογίας βρίσκεται η προσπάθειά της να παράσχει πειστικές εξηγήσεις για τους τρόπους και τις αιτίες για τις οποίες ένα άτομο αποφασίζει να εγκληματήσει, με την προϋπόθεση ότι αποδέχεται κανείς ότι και το έγκλημα αποτελεί μια έκφανση εκδήλωσης (αντί) κοινωνικής δραστηριότητας (Αλεξιάδης 2006:312). Το έγκλημα όπως και κάθε άλλη ανθρώπινη δραστηριότητα εμφανίζεται υπό την μορφή ευκαιριακής ή συστηματικής ενασχόλησης, φτάνοντας μέχρι και το σημείο της επαγγελματικής δραστηριότητας.

Σύμφωνα με τους Burrows και Veljanovski (1981:1-7), οι οποίοι επιχειρούν μια οικονομική προσέγγιση του εγκλήματος, το τελευταίο ως ανθρώπινη ενέργεια βασίζεται στην λογική. Η λήψη της απόφασης με άλλα λόγια, για τη διάπραξη ή μη μιας εγκληματικής πράξης λαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο όπως και οιαδήποτε άλλη απόφαση για οιαδήποτε κοινωνική δραστηριότητα.

Ο Manouvrier (1892) έναν αιώνα νωρίτερα, έθεσε τέσσερις βασικές προϋποθέσεις τις οποίες θα έπρεπε να υπερπηδήσει το άτομο για να οδηγηθεί στην εγκληματική πράξη: την ηθική προϋπόθεση (να μη συγκρατείται δηλαδή ο εγκληματίας από την ηθική απαξία της πράξης), την ποινική προϋπόθεση (να μη συγκρατείται από τον φόβο της προβλεπόμενης ποινής), την υλική προϋπόθεση (να μη συγκρατείται από τις δυσχέρειες που ανακύπτουν ως προς την τέλεση της πράξης) και την συναισθηματική προϋπόθεση (να μη συγκρατείται από τις ψυχολογικές επιπτώσεις του εγκλήματος στο υποψήφιο θύμα).

Σε μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα ταξινόμηση προέβη ο Δασκαλόπουλος (1972), ο οποίος αναφέρει ότι στην διαδικασία για τον σχηματισμό λήψης της απόφασης το άτομο λαμβάνει υπόψη μια σειρά από παραμέτρους, οι οποίες επηρεάζουν, όπως είναι λογικό τον καθένα με ιδιαίτερο τρόπο. Τέτοιοι παράγοντες είναι οι κατωτέρω:

- α) Οι κοινωνικές αναστολές στη διαμόρφωση ή μη (αντι) κοινωνικής προσωπικότητας
- β) Τα οικονομικά κίνητρα
- γ) Οι ευκαιρίες που παρουσιάζονται για την τέλεση της πράξης
- δ) Το προσδοκώμενο όφελος
- ε) Τα αντικίνητρα ως εξισορρόπηση των οικονομικών κινήτρων

Οι παράγοντες αυτοί θα εξεταστούν στη συνέχεια της παρούσας, αφού προηγηθεί μια σύντομη αναφορά στο οικονομικό μοντέλο της αγοράς εγκλημάτων όπως το διατύπωσε ο Ehrlich.

2.2 Η Ισορροπία του Ehrlich

Ο Isaac Ehrlich (1981:307-322) διατύπωσε την θεωρία της αγοράς των εγκλημάτων (market for offenses). Σύμφωνα με την θεωρία αυτή, οι εγκληματίες ανταποκρίνονται σε κίνητρα και πράττουν όπως θα έπρατταν σε κάθε άλλη έκφανση της κοινωνικής ζωής. Το market for offenses εδράζεται κατ' ουσία σε πέντε βασικές υποθέσεις, γενικώς αποδεκτές από την σύγχρονη οικονομική θεωρία :

α) ο κάθε εμπλεκόμενος σε εγκληματική δραστηριότητα (δράστης, θύμα, αρμόδιες αρχές για την εφαρμογή του νόμου) συμπεριφέρεται σύμφωνα με τους κανόνες της μεγιστοποιητικής συμπεριφοράς,

β) ο εμπλεκόμενος, βασιζόμενος σε πληροφόρηση που λαμβάνει, σχηματίζει προσδοκίες, οι οποίες αφορούν τις νόμιμες και παράνομες περιστάσεις ή ευκαιρίες, συμπεριλαμβανομένης της σοβαρότητας της ποινής,

γ) σε κάθε κοινωνία υπάρχει μια ισοκατανομή των προτιμήσεων ανάμεσα στο έγκλημα και την ασφάλεια απέναντι σ' αυτό,

δ) η εφαρμογή του δικαίου αποσκοπεί στην μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας και

ε) το άθροισμα των ανωτέρω συνθηκών οδηγεί στο εξισορροπητικό μοντέλο του εγκλήματος (equilibrium model of crime).

Με λίγα λόγια η « αγορά » των εγκλημάτων βρίσκεται σε ισορροπία (equilibrium) όταν τόσο οι δράστες – θύματα όσο και οι αρμόδιες αρχές αποφασίζουν να μην προβούν σε αναπροσαρμογή της συμπεριφοράς τους ή της αντεγκληματικής πολιτικής αντίστοιχα προς την ποινική καταστολή (Ehrlich 1981:307-322).

2.3 Οι Κοινωνικές Αναστολές

Όπως υποστηρίζει και ο Αλεξιάδης (2010:145) λόγω της ανυπέβλητης ανάγκης του ανθρώπου για επιβίωση και κυριαρχία, ως κύριες ιδιότητες του χαρακτήρα του αναδείχθηκαν ο εγωισμός και η επιθετικότητά του, με άλλα λόγια η ανάγκη και η φυσική ορμή ως εκδήλωση της ανάγκης αυτής. Με την δημιουργία των πρώτων κοινωνιών, ο άνθρωπος κλήθηκε να επιβιώσει και να προσαρμοστεί σε νέες συνθήκες, γεγονός το οποίο οδήγησε και στην κοινωνικοποίησή του. Η

εμφάνιση των διάφορων θεσμών (μαγεία, οικογένεια, θρησκεία, έθιμο) είχαν ως πρωταρχικό αλλά υποσυνείδητο στόχο την δημιουργία κοινωνικών αναστολών στο άτομο, οι οποίες θα περιόριζαν τα εγωιστικά και επιθετικά του ένστικτα.

Οι κοινωνικές αναστολές λοιπόν, εξελικτικά αποσκοπούν στην αποτροπή εμφάνισης αντικοινωνικής συμπεριφοράς, που σχετίζεται άμεσα με την εγκληματική πρόληψη. Η επιτυχία τους ή μη κρίνεται καθημερινά από τον τρόπο λειτουργίας τους, την έγκαιρη επέμβασή τους καθώς και των μέσων που μετέρχονται ως μέσο κοινωνικού ελέγχου.

2.4 Τα Οικονομικά Κίνητρα

Σύμφωνα με τους Levitt και Dubner (2006:16) τα οικονομικά είναι κατ' ουσία η μελέτη των κινήτρων, το πώς δηλαδή τα άτομα αποκτούν αυτά που θέλουν ή χρειάζονται, ιδίως μάλιστα όταν και άλλα άτομα θέλουν ή χρειάζονται τα ίδια πράγματα.

Στον χώρο της οικονομίας διαμορφώνεται ένας σημαντικός αριθμός από κίνητρα, τα οποία έχουν ως κοινή λογική αφετηρία το οικονομικό όφελος. Το ανωτέρω διαπιστώνεται με ευχέρεια από μια απλή ανάγνωση της ελληνικής οικονομικής αρθρογραφίας των τελευταίων ετών, όπου γίνεται λόγος επί παραδείγματι για « προσέλκυση επενδύσεων με την παροχή κινήτρων » ή « κίνητρα που προσφέρονται από την Πολιτεία για πρόωρη συνταξιοδότηση » κλπ.

Η θεωρία της ορθολογικής επιλογής (rational choice theory), διδάσκει ότι η επιλογή του δράστη να διαπράξει μια εγκληματική πράξη αποτελεί άμεση συνάρτηση των κοινωνικών (και σε πολλές περιπτώσεις ακόμα και φαντασιακών του) επιδιώξεων όπως η απόκτηση χρήματος, φήμης, η ικανοποίηση αισθημάτων εκδίκησης, η ερωτική διέγερση κλπ. Άλλωστε, όπως έχει παρατηρηθεί, στις περιπτώσεις που ένα έγκλημα στεφθεί με επιτυχία, δηλαδή δεν επακολουθήσει σύλληψη και επιβολή ποινής ενώ παράλληλα τα οφέλη του δράστη είναι όσο το δυνατόν μεγαλύτερα, εμφανίζονται κατά κανόνα οι επίδοξοι αντιγραφείς (copycats) και συνεχιστές του εγκληματικού έργου. Η εμφάνιση των copycats μιας εγκληματικής πράξης αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση cost-benefit ανάλυση, στην οποία βασίστηκε προφανώς η τέλεσή της αλλά και η επιτυχία της.

Η Τσιάρα (2019) αναφέρει επιπλέον, πως *"η επιστήμη των Συμπεριφορικών Οικονομικών, που εξετάζει οποιοδήποτε ερέθισμα γνωστικό, κοινωνικό, συναισθηματικό στο πως επηρεάζει στη λήψη αποφάσεων, η σκηνηρία που χαρακτηρίζει τους ανθρώπους οδηγεί στην επιλογή του πιο «εύκολου» και στην παραμονή σε αυτή με επανάληψη σύμφωνα με το φαινόμενο που ονομάζεται «Φαινόμενο της Προεπιλογής».* Επιπλέον υποστηρίζει ότι οι νόμοι υπάρχουν ώστε να αποφευχθεί το χάος που δημιουργεί η ορθολογική συμπεριφορά των ατόμων να δρουν βάσει προσωπικού συμφέροντος και με βάση τον αλτρουισμό οδηγούμαστε σε μια πιο δίκαιη κοινωνία βασισμένη στην ισότητα".

Γενικά κάθε εγκληματίας επιδίδεται σε παράνομες δραστηριότητες διότι και εκείνος όπως και κάθε νομιμόφρων πολίτης θα πρέπει να επιβιώσει και να βελτιώσει τη ζωή του και ακριβώς η ενασχόληση αυτή αποτελεί το υποκατάστατο της εναλλακτικής επιλογής που έχει να ενταχθεί στους κοινωνικούς και οικονομικούς λόγους που επιβάλλουν την εξεύρεση μιας νόμιμης εργασίας ως πηγή εισοδήματος.

Στο πεδίο του Ελληνικού Ποινικού Δικαίου, τόσο το Γενικό όσο και το Ειδικό μέρος περιέχουν πληθώρα αναφορών στην έννοια των κινήτρων. Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί το άρθρο 79 παρ. 3 του Ποινικού Κώδικα, το οποίο αναφέρει ότι το δικαστήριο προκειμένου να εκτιμήσει την προσωπικότητα του δράστη εξετάζει: *"το βαθμό της εγκληματικής διάθεσης[...]*τα αίτια που τον ώθησαν στην πράξη" ενώ σε σωρεία διατάξεων του Ειδικού Μέρους (μαστροπεία, εκβίαση, απάτη) ο νομοθέτης δεν απαιτεί μόνον την ύπαρξη οιασδήποτε μορφής δόλου για τη θεμελίωση του αξιόποινου αλλά παράλληλα και μιας ψυχικής στάσης η οποία να αποτελεί σαφή εκδήλωση αντικοινωνικής συμπεριφοράς.

Από την πλευρά της Εγκληματολογικής Επιστήμης τα κίνητρα που ωθούν το άτομο στην εκδήλωση εγκληματικής συμπεριφοράς, (Αλεξιάδης 2010:152-154) είναι:

- α) κίνητρα στα οποία ο νομοθέτης δεν κάνει σαφή αναφορά, καίτοι υφίστανται (πχ. άρθρο 207 ΠΚ – παραχάραξη, με σαφή σκοπό περιουσιακού οφέλους),
- β) κίνητρα που παρότι δεν αναφέρονται ρητά, συνάγονται από τον επιδιωκόμενο σκοπό του δράστη (όπως ο σκοπός παράνομης ιδιοποίησης στο αδίκημα της κλοπής)
- γ) κίνητρα που αναφέρονται σαφώς (πχ. η περιουσιακή ωφέλεια του άρθρου 373 ΠΚ)

2.5 Οι ευκαιρίες διάπραξης εγκλήματος

Κάθε κοινωνική δραστηριότητα επιχειρείται από τα άτομα όταν βρεθεί η κατάλληλη ευκαιρία για την διενέργειά της. Το ίδιο ισχύει και για το έγκλημα. Όπως έχει υποστηρίξει μάλιστα και ο Weber (2010:18) *"σε μια εξ' ολοκλήρου καπιταλιστική δομή της κοινωνίας, μια ιδιωτική καπιταλιστική επιχείρηση που δεν εκμεταλλεύεται τις ευκαιρίες της για την απόκτηση κέρδους θα ήταν καταδικασμένη να σβήσει"*

Ο Ehrlich (1981:307-322) εν συνεχεία, έρχεται να διατυπώσει την άποψη ότι οι εγκληματίες ανταποκρίνονται στις ευκαιρίες (με την μορφή κόστους και οφέλους) κατά τις νόμιμες και παράνομες δραστηριότητές τους όπως ακριβώς και οι νομοταγείς πολίτες. Αφ' ης στιγμής μάλιστα, κάθε ευκαιρία διαφέρει ανάλογα με το είδος της επιλεγόμενης εγκληματικής πράξης, η αναζήτησή της ευκαιρίας αυτής είναι απαραίτητη.

Οι παράγοντες που κρίνονται ως οι κρισιμότεροι για την επιλογή της εγκληματικής ευκαιρίας είναι μεταξύ άλλων, ο χρόνος, ο στόχος και η μέθοδος που θα χρησιμοποιηθεί. Για παράδειγμα ο εγκληματίας που θα επιχειρήσει να ληστέψει μια τράπεζα θα παρακολουθεί για καιρό και θα γνωρίζει σε ποιο κατάστημα η φύλαξη είναι χαλαρότερη, από ποιους δρόμους θα μπορέσει να ξεφύγει ευκολότερα. Σημαντικό ρόλο διαδραματίζει σαφώς και το επιλεγόμενο θύμα (συνήθως άτομα χαμηλού μορφωτικού επιπέδου, μοναχικά, εύπιστα, με μεγάλη περιουσία και οικογένεια.

Η σύνδεση ευκαιρίας και εγκλήματος οδήγησε στην διατύπωση της "Θεωρίας των Ευκαιριών" (Opportunity Theory) από τους Cloward και Ohlin (1960) η οποία περιληπτικά αναφέρει πως εφόσον δεν γίνεται να απαλειφθούν σε κοινωνικό επίπεδο τα αίτια που οδηγούν το άτομο στο έγκλημα, θα μπορούσαμε να οδηγηθούμε στην μείωση του αριθμού των εγκλημάτων, αφ' ης στιγμής μειωθούν δραστικά οι προσφερόμενες ευκαιρίες για την διάπραξη τους. Με απλά λόγια η ευκαιρία αυξάνει την πιθανότητα τέλεσης εγκλήματος. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι Tilley και Laycock (2002:21), με την απουσία ευκαιριών δε θα υπήρχε ούτε έγκλημα, ανάγοντας με τον τρόπο αυτό την ευκαιρία σε καθοριστικό παράγοντα για την εμφάνιση του εγκληματικού φαινομένου.

Σύμφωνα βέβαια με μια άλλη οπτική, η οικονομική ανάπτυξη που έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση του πλούτου, οδηγεί στην διόγκωση των ευκαιριών για διάπραξη εγκλημάτων. Οι μισθοί

αυξάνονται, η κατανάλωση εκτοξεύεται, ο οικονομικός αλφαριθμητισμός βελτιώνεται, η επιθυμία για απόκτηση πολυτελών αγαθών εντείνεται, οι φυλετικές ανισότητες μειώνονται με τη γυναίκα να συμμετέχει ενεργά στην αγορά εργασίας, τα ζευγάρια και οι οικογένειες πραγματοποιούν συχνά ταξίδια στο εξωτερικό. Η άποψη αυτή βέβαια μπορεί να αναγνωσθεί και αντίστροφα καθώς η βελτίωση της οικονομικής θέσης των ατόμων οδηγεί στην ευρεία χρήση πλαστικού χρήματος (ώστε το κανονικό χρήμα να μην κυκλοφορεί με την ίδια συχνότητα), προσλαμβάνεται προσωπικό φύλαξης και εγκαθίστανται συστήματα συναγερμού και παρακολούθησης των χώρων. Τα παραπάνω έχουν ως αποτέλεσμα το λεγόμενο « target hardening », που συμβάλλει άμεσα στην εγκληματική πρόληψη, δηλαδή στη μείωση των ευκαιριών (Σπινέλλη 1982:113).

2.6 Το εγκληματικό όφελος

Ως όφελος γενικά μπορεί να οριστεί ό,τι προσδοκά να κερδίσει ο δράστης από την διάπραξη της εγκληματικής ενέργειας και αποτελεί ένα από τα κρίσιμα στοιχεία της. Χωρίς την ύπαρξη οφέλους, ή και πληρέστερα ανάλογα με το μέγεθος του οφέλους, ο δράστης δεν ή θα προχωρήσει το εγκληματικό του σχέδιο. Σύμφωνα με τον Anderson (1976:10) το αναμενόμενο από τον δράστη όφελος ισούται με το άθροισμα δύο πιθανοτήτων, της πιθανότητας σύλληψης και της πιθανότητας μη σύλληψής του. Επιπλέον, σύμφωνα με την επιστήμη της Ψυχολογίας οι υποψήφιοι δράστες συνήθως επιλέγουν εγκλήματα που δεν περιλαμβάνουν σωματική βία με μεγάλη απόδοση και χαμηλό κόστος, όπως απάτη, δωροδοκία κλπ.

Στο πλαίσιο του Ελληνικού Ποινικού Κώδικα, διακρίνονται οφέλη διαφόρων ειδών όπως:

1. υλικό - περιουσιακό όφελος ("παράνομο περιουσιακό όφελος" στο έγκλημα της απάτης του άρθρου 386 ΠΚ, "πορισμό εισοδήματος" στο κατ' επάγγελμα έγκλημα του άρθρου 13 εδ. στ. ΠΚ).
2. υλικό όφελος διάφορο ("ξένα κινητά πράγματα" στο έγκλημα της κλοπής του άρθρου 373 ΠΚ).
3. ηθικό όφελος (πχ. εμπρησμός από "κακοβουλία" του άρθρου 265 παρ. 3 ΠΚ).
4. κοινωνικό όφελος (πχ. απόκτηση διπλώματος οδήγησης στο άρθρο 216 ΠΚ).

Υπό την σκέψη των ανωτέρω, ο Carroll (1978:53-54) διατύπωσε τον ακόλουθο τύπο για τον υπολογισμό του αναμενόμενου οφέλους (**expected utility**) ως την διαφορά ανάμεσα στον αναμενόμενο κέρδος και την αναμενόμενη ζημία:

$$EU = p(S) \times G - p(F) \times L$$

Όπου p, η πιθανότητα επιτυχούς (s= success) ή αποτυχημένης (f= failure) έκβασης του εγκλήματος, g (gain) τα κέρδη και l (loss) οι απώλειες, πχ φυλάκιση.

2.7 Τα αντικίνητρα

Κατά τον Αλεξιάδη (2010:171) ως αντικίνητρα ορίζονται "στοιχεία ή λόγοι που αναφέρονται σε πραγματικά ή νομικά εμπόδια της δράσης του ατόμου ή συνέπειες που επισύρει η σχεδιαζόμενη δράση του σε περίπτωση σύλληψης και καταδίκης του". Τα αντικίνητρα αυτά αναφέρονται σε λόγους που σχετίζονται με τον δράστη, με εμπόδια περιστασιακής κοινωνικής πρόληψης και συνέπειες της λειτουργίας της ποινικής δικαιοσύνης.

Γίνεται δεκτό στην επιστήμη της Ανακριτικής, ότι κάθε δράστης έχει τον δικό του ξεχωριστό και ιδιαίτερο τρόπο δράσης, το επονομαζόμενο *modus operandi*, το οποίο έχει καλλιεργήσει βάσει της εμπειρίας που έχει αποκομίσει από διάπραξη προηγούμενων επιτυχών εγκλημάτων ή ακόμα και εν γένει επίκτητων ή εγγενών ιδιοτήτων του χαρακτήρα του. Σε πολλές περιπτώσεις, ο ίδιος ο Ποινικός Κώδικας "απαιτεί" από τον δράστη να διαθέτει συγκεκριμένη ιδιότητα ή μια σειρά από εξειδικευμένες και συγκεκριμένες γνώσεις πχ. η ιδιότητα του υπαλλήλου στα εγκλήματα περί την Υπηρεσία (άρθρα 235 και επ. ΠΚ). Παράλληλα, εκτός από τον νομοθέτη η ίδια η φύση ορισμένων εγκλημάτων προϋποθέτει όχι μόνο εξειδίκευση αλλά και τη γνώση χρήσης κατάλληλου εξοπλισμού (*tools of crime*), όπως για παράδειγμα στο αδίκημα της παραχάραξης. Η έλλειψη επομένως γνώσεων και εξοπλισμού αποτελεί ισχυρό αντικίνητρο στην απόφαση ή μη τέλεσης του εγκλήματος.

Ως μέτρα περιστασιακής πρόληψης του εγκλήματος, ενδεικτικά αναφέρονται: η αποφυγή παραμονής σε περιοχές με υψηλά ποσοστά εγκληματικότητας, η χρήση πλαστικού χρήματος, ο επαρκής φωτισμός των συνοικιών, ο εξοπλισμός των (υποψήφιων) θυμάτων με αμυντικά όπλα και διάφορα εξασφαλιστικά μέτρα φύλαξης των πιθανών χώρων εγκλήματος (Παπαθεοδώρου 2005:236).

Η ποινική δικαιοσύνη και ειδικότερα η ποινή, λειτουργεί ως αντικίνητρο όταν επιτυγχάνει να καλλιεργήσει α) αφενός τον φόβο της ενδεχόμενης σύλληψης, καταδίκης και έκτισης της ποινής και β) αφετέρου τον παραδειγματισμό του δράστη. Η Λαμπροπούλου (1999:213) παραθέτει έρευνες οι οποίες κάθε άλλο παρά επιβεβαιώνουν τον εκφοβιστικό ρόλο της σύλληψης και της ποινής. Τόσο η θεωρία όσο οι διατάξεις της ΕΣΔΑ διαμορφώνουν ένα πλαίσιο, εντός του οποίου περιλαμβάνονται κάποια βασικά χαρακτηριστικά των ποινών, τα οποία επανξάνουν την αποτελεσματικότητά τους. Το κυριότερο εξ' αυτών είναι καταρχήν η βέβαιη αποκάλυψη και σύλληψη του δράστη (Beccaria).

Ακολουθεί φυσικά η ταχεία εκδίκαση της υπόθεσης, που οδηγεί σε έγκαιρη επιβολή της ποινής, όπως επιτάσσει και η σχετική διάταξη του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, χωρίς βέβαια να περιορίζονται τα δικαιώματα του κατηγορουμένου. Εν συνεχεία, τονίζεται η ανάγκη για την ύπαρξη αναλογικότητας ανάμεσα στην τελεσθείσα πράξη και την επιβληθείσα ποινή, ενώ ως τελευταίο στοιχείο παρατίθεται το « ανεπηρέαστο » της επιβολής ποινών από τις μεταβολές διαφόρων μεγεθών (πχ. οικονομία, ανεργία κλπ.)

2.8 Συμπέρασμα

Στην παρούσα ενότητα καταδείχτηκε ότι ο υποψήφιος εγκληματίας, προβαίνει όπως κάθε πρόσωπο, φυσικό ή νομικό, σε μια ανάλυση κόστους-οφέλους, όταν βρίσκεται στο στάδιο σχηματισμού της εγκληματικής απόφασης. Ο εν λόγω υπολογισμός έχει την αφετηρία του και ερείδεται στην εφαρμογή της λεγόμενης « Οικονομικής Αρχής », της οποίας πεμπτουσία είναι η επίτευξη του μεγαλύτερου αποτελέσματος με το ελάχιστο δυνατό κόστος. Επομένως, ο δράστης θα αποφασίσει να διαπράξει ένα έγκλημα όταν το αναμενόμενο όφελος (κόστος) είναι θετικό, ενώ σε αντίθετη περίπτωση θα απόσχει από την εγκληματική πράξη (Becker 1968).

Κεφάλαιο 3: Το κόστος του εγκλήματος

Εισαγωγή

Εξ' υπαρχής της επιστήμης της Εγκληματολογίας αλλά και των Οικονομικών, το πεδίο του κόστους του εγκλήματος δεν φάνηκε να προσελκύει το ερευνητικό ενδιαφέρον. Η τάση αυτή αντιστράφηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1960 με τις μελέτες των Martin (1965), Wilkins (1967) και των Robert-Godefroy (1978). Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, οι πρώτες νύξεις περί εγκληματικού κόστους τέθηκαν στην Πρώτη και Δεύτερη Διάσκεψη Διευθυντών Ινστιτούτων Εγκληματολογικών Ερευνών (1963 και 1964 αντίστοιχα) καθώς και στη Διεθνή Διάσκεψη του Ελσίνκι. Η πρώτη όμως, συστηματική έρευνα πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του 5^{ου} Συνεδρίου των Ηνωμένων Εθνών, στη Γενεύη το 1975, με εισηγητή τον W. Woodham (United Nations 1975). Στο κόστος του εγκλήματος, το οποίο και εξετάζεται στην παρούσα ενότητα περιλαμβάνονται οι συνέπειες επί του θύματος και των τρίτων, καθώς και τα ποσά που καλείται να δαπανήσει η Πολιτεία για την οργάνωση και συντήρηση του σωφρονιστικού της συστήματος.

3.1 Το κοινωνικό κόστος του εγκλήματος

Κατά τον Αλεξιάδη (2010:266) το κοινωνικό κόστος του εγκλήματος περιλαμβάνει τις άμεσες και έμμεσες συνέπειες που επιφέρει τόσο στους πολίτες όσο και στην Πολιτεία και δύσκολα μπορεί να αποτυπωθεί με ποσοτικά μεγέθη. Εξάλλου, η ίδια η φύση του κόστους που προκύπτει άμεσα ως επακόλουθο της εγκληματικής πράξης (θάνατος, τραυματισμός) και εκείνης που περιλαμβάνει τον φόβο για την θυματοποίηση καθώς και τα ιδιωτικά αλλά και δημόσια προστατευτικά μέτρα για την καταστολή του.

Ελλείψει περαιτέρω στοιχείων, παρατίθεται ενδεικτικά μια πολύ ενδιαφέρουσα έρευνά του Cohen (2005), ο οποίος και υπολόγισε το κόστος της εν γένει λειτουργίας του συστήματος απονομής δικαιοσύνης στις ΗΠΑ ως εξής:

Για το σωφρονιστικό σύστημα → ποσό 43,5 δις δολάρια

Για δικαστικές και εν γένει νομικές υπηρεσίες → ποσό 21,6 δις δολάρια

Για τις αστυνομικές αρχές → ποσό 57,7 δις δολάρια

Για τον εξοπλισμό των ομοσπονδιακών υπηρεσιών → ποσό 23,4 δις δολάρια

Για κόστος ιδιωτικής προστασίας → ποσό 51,5 δις δολάρια

Για κόστος χρόνου που αφιερώθηκε → ποσό 90,3 δις δολάρια

Σύνολο → 316,1 δις δολάρια

3.2 Το κόστος για τους ιδιώτες

Το κόστος του εγκλήματος για τους ιδιώτες περιλαμβάνει τόσο το άμεσο κόστος των θυμάτων όσο και το κόστος του φόβου εκείνων που θεωρούν ότι πρόκειται να θυματοποιηθούν και λαμβάνουν τα κατ' αυτούς κατάλληλα μέτρα προστασίας, προσαρμόζοντας την καθημερινότητά τους. Σε καμία περίπτωση το κόστος αυτό δεν ισούται με τα κέρδη των δραστών από την εγκληματική δραστηριότητα. Ο Ormerod αναφέρει μάλιστα ότι η στατιστική μας διδάσκει ότι καθώς αυξάνονται τα ποσοστά εγκληματικότητας, το κόστος επιμερίζεται καθ' ολοκληρία στις φτωχές τάξεις του πληθυσμού.

3.2.1 Το άμεσο κόστος

Το άμεσο κόστος λοιπόν, αποτελείται από την σωρεία των θετικών ζημιών που αντανακλώνται σε κάθε κοινωνική πτυχή, πχ. η απώλεια ατόμων ή η βλάβη περιουσιακών στοιχείων, χωρίς να δύναται βέβαια να αποτυπωθεί με ακρίβεια παρά μόνο προσεγγιστικά. Ο Πελαγίδης (2006) για παράδειγμα, αναφέρει σχετικά πως το έγκλημα κοστίζει κάθε χρόνο περίπου 200 δις δολάρια στα θύματά του χωρίς όμως να προσδιορίζει τι ακριβώς περιλαμβάνει τα κόστος αυτό.

Ενδεικτικά αναφέρεται για παράδειγμα το κόστος από την εν γένει παράνομη δραστηριότητα των εγκληματικών οργανώσεων: α) στον τομέα της εμπορίας ανθρώπων, πορνογραφίας και εκμετάλλευσης ανηλίκων, κόστος 7 δις ευρώ³, β) στον τομέα της διακίνησης ναρκωτικών σε 400 δις δολάρια (Παύλου 2008:329), γ) στον τομέα της κλοπής έργων τέχνης και αρχαιοτήτων σε 4,5-6

³ Βλ. την Εισηγητική Έκθεση του Σχεδίου Νόμου 3064/2002 "Καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων κλπ."

δισ δολάρια (Τσήτσουρας 2010:25), δ) στον τομέα της διακίνησης λαθραίων προϊόντων σε 50 δισ δολάρια.

Για την Ελλάδα τα στοιχεία είναι ελάχιστα και διασκορπισμένα:

- το κόστος της λεγόμενης μίζας κατά το έτος 2008 ανήλθε σε 748 εκ. ευρώ, σημειώνοντας μάλιστα άνοδο της τάξης των 109 εκ. ευρώ, μέσα σε μόλις έναν χρόνο, ποσό που αντιστοιχεί σε 1.374 ευρώ ανά Έλληνα (Ζέρβας 2009).

- το κόστος για τα "φακελάκια", μια ακόμη ελληνική πρωτοτυπία στον χώρο της υγείας, στο δυσθεώρητο ποσό των 8 δισ ευρώ (Πετροπούλου 2010).

- το κόστος της απάτης έναντι των φορέων της κοινωνικής ασφάλισης ανήλθε στα 61,6 εκ. ευρώ το 2007 και στα 73 εκ. ευρώ το 2008 (Δανιήλ 2009:21).

- το κόστος από απώλειες πιστωτικών καρτών στο ποσό των 4 εκ. ευρώ ανά έτος (Βιδάκης 2009).

3.2.2 Το έμμεσο κόστος

Στο έμμεσο κόστος περιλαμβάνονται οι συνέπειες του βασικού εγκλήματος, ο φόβος των ιδιωτών ενόψει της θυματοποίησής τους και ο εξαναγκασμός των τελευταίων να καλύψουν το κόστος των εγκλημάτων που στοχοποιούν την Πολιτεία.

Εκκινώντας από το πρώτο εκ των ανωτέρω, το οποίο αποκαλείται κόστος των "επακόλουθων συνεπειών", παρατηρείται ότι πέραν του άμεσου κόστους, όπως εκτέθηκε, υπάρχει ένα σύμπλεγμα διατάξεων, που εντοπίζονται στον Ελληνικό Αστικό Κώδικα, οι οποίες εισάγουν την έννοια της αποζημίωσης, ως δαπάνης για τα θύματα ή τους οικείους των θυμάτων, εφόσον το κάθε έγκλημα υποκρύπτει μια αδικοπραξία κατά το άρθρο 914 ΑΚ. Τέτοια δαπάνη εισάγει για παράδειγμα:

- το άρθρο 928 του ΑΚ για τους τρίτους σε περίπτωση ανθρωποκτονίας, λόγω στέρησης διατροφής ή υπηρεσιών του θύματος.
- το άρθρο 929 του ΑΚ για το θύμα σε περίπτωση σωματικής βλάβης, δαπάνες θεραπείας, ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και αγωγής καθώς και οιασδήποτε μελλοντικής στέρησης υποστεί.
- δαπάνες λόγω καταστροφών που υπέστη δημόσια περιουσία κατά την τέλεση ενός εγκλήματος, πχ πυρπόληση ή καταστροφή ενός ΑΤΜ για την διάπραξη κλοπής.

- δαπάνες λόγω απώλειας α) εισοδημάτων, εφόσον το θύμα δε δύναται να εργαστεί, β) χρόνου, λόγω εμπλοκής σ' έναν πιθανώς πολυέξοδο και χρονοβόρο δικαστικό αγώνα

Οι ανωτέρω δαπάνες βέβαια καλύπτουν τις παρελθοντικές και παρούσες συνέπειες μιας εγκληματικής πράξης δια του δικαίου της αποζημίωσης. Ο Αστικός Κώδικας παρ' όλα αυτά, στο άρθρο 931 ορίζει πως : « Η αναπηρία ή παραμόρφωση που προξενήθηκε στον παθόντα λαμβάνεται ιδιαίτερα υπόψη κατά την επιδίκαση της αποζημίωσης, αν επιδρά στο μέλλον του». **Ως αναπηρία νοείται η έλλειψη σωματικής, νοητικής και ψυχικής ακεραιότητας του ατόμου, ενώ ως παραμόρφωση κάθε ουσιαστική αλλοίωση της εξωτερικής του εμφάνισης κατά τις αντιλήψεις της κοινωνικής ζωής⁴.**

Η εν λόγω διάταξη καθιερώνει αυτοτελή αξίωση για αποζημίωση, διάφορη της ηθικής βλάβης του άρθρου 932 ΑΚ για ηθική βλάβη. Διατρέχοντας για παράδειγμα την ελληνική νομολογία παρατηρεί κανείς ότι τα ποσά που επιδικάζονται με το άρθρο 931 βρίσκονται έως και σε δυσανάλογα μικρότερους αριθμούς από εκείνα του άρθρου 932 εδ. α' ΑΚ, γεγονός που αποδεικνύει ότι τα ελληνικά δικαστήρια εκτιμούν την ηθική βλάβη ως επαυξητικό αποτέλεσμα επί της αναπηρίας ή της παραμόρφωσης. Ενδεικτικά (Περιοδικό Σύγχρονη Επιθεώρηση Συγκοινωνιακού Δικαίου 2003, 2005, 2006, 2009):

- η απόφαση του Εφετείου Αθηνών 6009/2005 επιδίκασε ποσό 90.000 ευρώ ως αποζημίωση για μόνιμη αναπηρία και ποσό 100.000 ευρώ ως χρηματική ικανοποίηση για ηθική βλάβη.
- η απόφαση του Εφετείου Θράκης 497/2006 επιδίκασε ποσό 50.000 ευρώ ως αποζημίωση για μόνιμη αναπηρία και ποσό 150.000 ευρώ ως χρηματική ικανοποίηση για ηθική βλάβη.
- η απόφαση του Αρείου Πάγου 58/2009 επιδίκασε ποσό 30.000 ευρώ ως αποζημίωση για μόνιμη αναπηρία και ποσό 130.000 ευρώ ως χρηματική ικανοποίηση για ηθική βλάβη.
- η απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών 3818/2003 επιδίκασε ποσό 146.628 ευρώ ως αποζημίωση για μόνιμη αναπηρία και ποσό 293.253 ευρώ ως χρηματική ικανοποίηση για ηθική βλάβη.

Η ηθική βλάβη ορίζεται ως η ψυχολογική κατάπτωση που προκαλεί το έγκλημα, με άλλα λόγια ο σωματικός αλλά ψυχικός πόνος, η στενοχώρια και η ταλαιπωρία για τις συνέπειες του εγκλήματος. Ο ελληνικός Αστικός Κώδικας προβλέπει την χρηματική ικανοποίηση για την αποκατάσταση της ηθικής βλάβης ιδίως για τα εγκλήματα που προσβάλλουν την υγεία, τιμή, αγνεία και ελευθερία του ατόμου (Δελιγιάννης-Κορνηλάκης 1992:290). Συνεπώς στην ανωτέρω πρόβλεψη, η ελληνική

⁴ Βλ. σχόλιο της Σύνταξης του περιοδικού Σύγχρονη Επιθεώρηση Συγκοινωνιακού Δικαίου 2005:541

νομολογία κατά καιρούς έχει απονείμει στα θύματα εγκλημάτων ως αποζημίωση για ηθική βλάβη τα ακόλουθα ποσά:

- ποσό 250.000 ευρώ σε άνδρα 23 ετών που υπέστη σπαστική ημιπληγία και μετατραυματικό οργανικό ψυχοσύνδρομο (Μον. Πρωτ. Αθ. 371/2006)
- ποσό 300.000 ευρώ σε γυναίκα 23 ετών που υπέστη τετραπληγία και πολυοργανική ανεπάρκεια (Εφ. Ναυπλίου 147/2004)
- ποσό 750.000 ευρώ σε γυναίκα 46 ετών που υπέστη τετραπληγία, απώλεια όρασης αριστερού οφθαλμού και καθήλωση σε αναπηρικό αμαξίδιο (Διοικ. Εφ. Αθ. 3993/2004)
- ποσό 600.000 ευρώ σε άνδρα 52 ετών που τραυματίστηκε από υπηρεσιακό όχημα με συνέπεια μετατραυματικό στρες, άνοια και αδυναμία αυτοεξυπηρέτησης (ΣτΕ 2819/2005)
- ποσό 500.000 ευρώ σε γυναίκα 45 ετών με κάταγμα αυχενικού σπονδύλου, σπαστική τετραπληγία και μόνιμη αναπηρία (Εφ. Καλαμάτας 133/2008)

Εν συνεχεία, η διάταξη του άρθρου 932 εδ. γ' του ΑΚ προβλέπει ικανοποίηση σε χρήμα, της ψυχικής οδύνης, που βιώνουν οι οικείοι και τα συγγενικά πρόσωπα του θύματος, ως ηθική παρηγοριά και ψυχική ανακούφιση των παθόντων. Ενόψει των ως άνω αναφερόμενων, έχουν επιδικασθεί ως χρηματική αποζημίωση για ψυχική οδύνη τα ακόλουθα ποσά (ΑΠ 940/2008, Εφ Αθ. 5186/2006, 4099/2006, 4952/2005, 3057/2006, 5259/2009, 6094/2007)

- ✓ σε σύζυγο θύματος έως και 120.000 ευρώ
- ✓ σε τέκνο θύματος έως και 95.000 ευρώ
- ✓ σε ανιόντες (γονείς) θύματος έως και 400.000 ευρώ
- ✓ σε εγγονό θύματος έως και 95.000 ευρώ
- ✓ σε αδελφό θύματος έως και 200.000 ευρώ

3.2.3 Τα μέτρα προστασίας

Σχετικά με το κόστος των μέτρων προστασίας (κόστος αποτροπής), θα πρέπει να αναφέρουμε ότι αποτελεί το σύμφωνα με τον Posner, το λεγόμενο κόστος του εγκλήματος χωρίς το έγκλημα, καθώς οφείλεται στον φόβο εκ νέου τέλεσής του και αφορά θεωρητικά το σύνολο των πολιτών. Το εν λόγω συναίσθημα βρίσκεται σε μια θετική σχέση προς τα εκάστοτε επίπεδα της εγκληματικότητας στην κοινωνία, στην οποία εντάσσεται. Η αύξηση της εγκληματικότητας οδηγεί στην όξυνση του

συναισθήματος φόβου των πολιτών. Επομένως, η ορθολογική αντίδραση του μέσου πολίτη είναι να λάβει κάποια μέτρα προφύλαξης ενόψει του κινδύνου θυματοποίησής του είτε σε ατομικό είτε σε συλλογικό επίπεδο. Ελλείψει αξιόλογων πηγών πληροφόρησης για το τι πραγματικά κοστίζει η εγκληματικότητα στους πολίτες, αναφέρονται δύο σημαντικές προσπάθειες ποσοτικής αποτύπωσης του εν λόγω κόστους.

Η Ζαραφονίτου (2002) διαπιστώνει ότι το γεγονός πως τα μέτρα αυτοπροστασίας δεν είναι ευρέως διαδεδομένα στην Ελλάδα, θα μπορούσε να εξηγηθεί μόνο βάσει του υψηλού ποσοστού ανασφάλειας που βιώνουν τα θύματα μετά την τέλεση της πράξης. Όπως σημειώνει η ίδια εξάλλου, ένα ποσοστό μεγαλύτερο του 50% (σε σύνολο 357 ερωτηθέντων) ατόμων που υπήρξαν θύματα εγκληματικής περίπτωσης κατά την περίοδο του έτους 2004, ομολόγησαν ότι δεν προχώρησαν στην λήψη ουδενός προληπτικού ή προστατευτικού μέτρου, δηλώνοντας χαρακτηριστικά είτε ότι “αισθάνονταν γενικά ανασφαλείς” (31,4%), είτε ότι “δεν άλλαξε τίποτε” (19,1%). Μόλις ένα σχετικά μικρό ποσοστό της τάξης του 23,3% εξ αυτών αναφέρθηκε περιληπτικά σε μέτρα ασφάλειας που έλαβε στο σπίτι του όπως τοποθέτηση κλειδαριών ασφαλείας, συστημάτων συναγερμού και ένα ποσοστό της τάξης του 14,3% που χρησιμοποίησε ως μέτρο προστασίας την αποφυγή ορισμένων επικίνδυνων περιοχών. Η χρήση όπλου (μαχαίρι, πιστόλι) αναφέρθηκε σ’ ένα ποσοστό του 4,5% ενώ η αλλαγή κατοικίας σε ποσοστό 1,7%. Ως είναι λογικό, η λήψη των ανωτέρω αποτελεί έμμεσο κόστος για τους ιδιώτες.

Περαιτέρω, ο Αλεξιάδης (2010:290-293), διεξάγοντας μια έρευνα για το έμμεσο κόστος του εγκλήματος εντοπισμένη στην πόλη της Θεσσαλονίκης, αναφέρει ενδεικτικά πως τα ποσά που δαπανώνται στα μέτρα προστασίας (τοποθέτηση θωρακισμένης πόρτας, συναγερμού σε διαμέρισμα ή μονοκατοικία, αγορά χρηματοκιβωτίου, τοποθέτηση συστήματος ανιχνευτών κίνησης και καμερών σε κατάστημα) κυμαίνονται από 200 έως 30.000 ευρώ. Παράλληλα, το κόστος των μέτρων επιτήρησης (φύλαξη οικίας από εταιρία security, μαθήματα αυτοάμυνας, ασφάλιση κλοπής και ιδιοκτησίας) κινείται από 250 έως 18.000 ευρώ.

3.3 Το κόστος για την Πολιτεία

Είναι προφανές ότι το κόστος του εγκλήματος για την Πολιτεία είναι ένα δυσχερώς μετρήσιμο μέγεθος και αυτό παρατηρείται διότι σε αρκετές περιπτώσεις εγκλημάτων (πχ. αρχαιοκαπηλία,

περιβαλλοντικά εγκλήματα) η αξία των προσβαλλόμενων αγαθών δεν μπορεί να αποτυπωθεί με οικονομικά μεγέθη. Επιπλέον, πληθώρα πόρων του κρατικού προϋπολογισμού που διατίθενται σε φορείς, αρμόδιους για την πάταξη του εγκλήματος, εξυπηρετούν και άλλες ανάγκες των τελευταίων. Για παράδειγμα, η Αστυνομία πέρα από την αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου, ασχολείται με την κυκλοφοριακή ρύθμιση, την έκδοση ταυτοτήτων και διαβατηρίων, την τήρηση της δημόσιας τάξης σε εκδηλώσεις αλλά και η Δικαιοσύνη με τον διαχωρισμό της σε Πολιτική και Διοικητική, πέραν της Ποινικής.

Μετά την πτώση των διδύμων πύργων στις Η.Π.Α., η αμερικανική κυβέρνηση αποφάσισε να δαπανά περίπου 519 δις δολάρια τον χρόνο, για την διαμόρφωση κατάλληλων προγραμμάτων, που στοχεύουν σε μείωση της εγκληματικότητας (Anderson 2010:275), ενώ αναφέρεται πως το Αμερικανικό Υπουργείο Δικαιοσύνης δαπανά ετησίως περί τα 3 δις δολάρια για τον σκοπό της πρόληψης και αντιμετώπισης των συνεπειών του εγκλήματος (πχ. προγράμματα επιμόρφωσης και επανένταξης κρατουμένων καθώς και κατ' οίκον κράτησης) (Bachman & Schutt 2008:247),

Η χρηματοοικονομική κρίση του 2008 προκάλεσε ποικίλες περικοπές στις δαπάνες για την ποινική δικαιοσύνη, όπως για παράδειγμα στην Αγγλία, όπου το 2010 οι κρατικές δαπάνες (ανέγερση φυλακών, περικοπές Νομικής Βοήθειας, περιορισμός προσωπικού επίβλεψης κρατουμένων) ανήλθαν στο ποσό των 7 δις λιρών με μια περικοπή ύψους 2 δις λιρών (Στέβη 2010).

Παρά τις δυσχέρειες που συναντώνται στον ακριβή υπολογισμό του, το κόστος του εγκλήματος για την Πολιτεία εμφανίζεται κυρίως ως:

- 1) άμεσο κόστος που ισούται με τις απώλειες δημοσίων εσόδων
- 2) άμεσο κόστος που ισούται με τη βλάβη που αφορά εγκλήματα που στρέφονται κατά κοινών εννόμων αγαθών (πχ. αρχαιοκαπηλία, εμπρησμός)
- 3) έμμεσο κόστος που ισούται με τις δαπάνες στελέχωσης και οργάνωσης των μηχανισμών αντιμετώπισης του εγκλήματος (δαπάνες για Αστυνομία, Δικαστικό και Σωφρονιστικό Σύστημα)
- 4) έμμεσο κόστος που ισούται με τις δαπάνες κοινωνικοπροληπτικού χαρακτήρα όπως τα κονδύλια για την αντιμετώπιση των ναρκωτικών
- 5) έμμεσο κόστος που ισούται με τις δαπάνες που αφορούν την μέριμνα για το θύμα (πχ αποζημίωση, υπηρεσίες υποβοήθησης και ψυχολογικής υποστήριξης).

Στον ακόλουθο πίνακα παρουσιάζονται συνοπτικά, σύμφωνα με τον προϋπολογισμό του ελληνικού κράτους για το έτος 2019, οι δαπάνες λειτουργίας των νευραλγικών υποδομών του Υπουργείου Δικαιοσύνης.

Πίνακας 3: Προϋπολογισμός οικονομικού έτους 2019 – Φορέας: Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας & Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Πιστώσεις ανά ειδικό φορέα		
Κωδικός Αριθμός	Ονομασία	Ευρώ
1017-401-0000000	Ελεγκτικό Συνέδριο	34.494.000
1017-802-0000000	Ανεξάρτητη Διοικητική Αρχή Διασφάλισης του Απορρήτου των Επικοινωνιών	2.666.000
017-205-0000000	Σώμα Επιθεωρητών Ελεγκτών Δημόσιας Διοίκησης	- 870.000
1017-204-0000000	Γενική Γραμματεία για την Καταπολέμηση της Διαφθοράς	1.918.000
1017-202-0000000	Γενική Γραμματεία Αντεγκληματικής Πολιτικής	133.952.000
1017-201-0000000	Γενική Γραμματεία	471.660.000

Πηγή: Υπουργείο Οικονομικών

3.4 Το κόστος του σωφρονιστικού συστήματος

Το Σωφρονιστικό Σύστημα περιλαμβάνει εγκαταστάσεις, προσωπικό με (προ)καθορισμένες αποδοχές καθώς και οικονομικές παροχές, οι οποίες και μεταβάλλονται ανάλογα με τους εκάστοτε στόχους (πχ μεταχείριση κρατουμένων, κοινωνική επανένταξη κλπ). Ο Κανελλόπουλος (1991:16) αναφέρει πως η τιμή της σωφρονιστικής μεταχείρισης πρέπει να είναι κατώτερη του σχετικού οφέλους, έχοντας βέβαια ως πρωταρχικό γνώμονα την ομαλή κοινωνική επανένταξη και την αποφυγή δημιουργίας του φαινομένου του εγκληματικού μιμητισμού.

Χρησιμοποιώντας ως αφετηρία αυτή την σκέψη, διαπιστώνει κανείς ότι ναι μεν εμφανίζεται ως δικαιολογημένη, εντούτοις στον τομέα της αντιμετώπισης του εγκλήματος εφαρμόζεται με δισταγμό, ακριβώς επειδή η τελευταία δεν αποσκοπεί μόνο στην πρόληψη βλάβης οικονομικών αγαθών (ιδιοκτησία) αλλά στην αποτροπή διακινδύνευσης αγαθών μη μετρήσιμων με οικονομικά μεγέθη (ανθρώπινη ζωή). Το κόστος του σωφρονιστικού συστήματος λοιπόν, δεν αποτελεί συνάρτηση των επιπέδων της εγκληματικότητας, ώστε να υποβάλλεται σε μια ανάλυση κόστους-οφέλους.

Ο Anderson (1976:58) αναφέρει πως το κόστος του σωφρονιστικού συστήματος αποτελείται από το κόστος των δικαστηρίων, της σωφρονιστικής υπηρεσίας, των υποδομών και της μεταχείρισης των κρατουμένων. Γενικά, όταν το συνολικό κόστος λειτουργίας του συστήματος δεν ξεπερνά το συνολικό όφελος, τότε όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται "Prisons Pay". Ανεξάρτητα από τις δυσχέρειες ακριβούς υπολογισμού του κόστους του σωφρονιστικού συστήματος, ο εντοπισμός του παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, κυρίως διότι παρουσιάζει μια προτεραιότητα στις κρατικές δαπάνες σε σχέση με άλλους τομείς όπως η εκπαίδευση, η περίθαλψη κλπ. Εν συνεχεία, παρουσιάζονται ενδεικτικά κάποια ανθολογημένα στοιχεία σχετικά με το κόστος αυτό.

3.5.1 Το κόστος ανά κρατούμενο (ΗΠΑ-Ευρώπη)

Στην περίπτωση των ΗΠΑ, τα στοιχεία υποδεικνύουν πως το μέσο κόστος κράτησης ενός πολίτη σε φυλακή ανέρχεται περίπου στο ποσό των 29.000 δολαρίων (Πάντζου 2010). Σημειώνεται εδώ

πως το κόστος του εγκλήματος στις ΗΠΑ κινείται μεταξύ 1 και 2δισ δολάρια ετησίως, ενώ υπολογίζεται ότι φιλοξενούν στα σωφρονιστικά καταστήματά τους, περίπου το 25% των κρατουμένων της Υφηλίου, σύμφωνα με τα στοιχεία του Αμερικανικού Υπουργείου Δικαιοσύνης.

Ενδιαφέρον για την παρούσα προβληματική, παρουσιάζει η περίπτωση του θανατοποινίτη Β. Λιρόϊ Νας, ο οποίος εντέλει απεβίωσε στη φυλακή από φυσικά αίτια, αφού ανέμενε την εκτέλεση της ποινής του για 27 ολόκληρα χρόνια. Εν προκειμένω, το επιχείρημα κατά της θανατικής ποινής ήταν ότι η δικαστική διαδικασία που έχει ως αποτέλεσμα την καταδίκη σε θάνατο, έχει υπέρογκο κόστος, το οποίο υπολογίστηκε σε 620.932 δολάρια, το οποίο είναι εξίσου υψηλό με το μέσο ετήσιο κόστος διατήρησης ενός θανατοποινίτη ζωντανού κάτω από πολύ ειδικές συνθήκες, ίσο 106.000 δολάρια (Φράγκος 2010). Στον αντίποδα οι υποστηρικτές της θανατικής ποινής διατύπωσαν την άποψη ότι η μετατροπή της σε ισόβια κάθειρξη, δηλαδή κράτηση του καταδίκου για 20 και πλέον έτη, θα συνεπαγόταν τεράστιο κόστος συντήρησής του. Τα οικονομικά φέρεται να απαιτούν την επιβολή της θανατικής ποινής.

Στην Ευρώπη τα τελευταία στοιχεία δείχνουν πως το προφίλ του μέσου σύγχρονου εγκληματία είναι άνδρας, ηλικίας 32 έως 43 ετών οποίος εκτίει ποινή φυλάκισης 1 έως 10 ετών, πιθανότατα για αδίκημα που σχετίζεται με ναρκωτικά ή/και κλοπές (Council of Europe Annual Penal Statistics for 2018). Αυτό είναι το προφίλ του "μέσου" κρατούμενο στις φυλακές των 44 χωρών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης όπως προκύπτει από την σχετική έκθεση για τα σωφρονιστικά καταστήματα. Σημειώνεται, πως σύμφωνα με τα ευρήματα της ανωτέρω έρευνας, που βασίζεται σε στοιχεία από τα σωφρονιστικά καταστήματα την 31η Δεκεμβρίου του 2018, τα τελευταία επτά χρόνια παρατηρείται μια μικρή αλλά σταθερή μείωση του αριθμού των κρατουμένων, η οποία σχετίζεται αντίστοιχα με την μείωση του μέσου χρόνου φυλάκισης. Κατά τη χρονική περίοδο 2016-2018 παρατηρήθηκε μια σημαντική μείωση της τάξεως του 6,6% και έτσι την τελευταία ημέρα του έτους 2018 στις φυλακές της Ευρώπης κρατούνταν 1.229.385 άτομα ή 120,5 κρατούμενοι ανά 100.000 πολίτες. Οι χώρες με το μεγαλύτερο ποσοστό μείωσης στον χρόνο κράτησης είναι η Ρωσία, η Βουλγαρία και η Νορβηγία.

Τα πιο πρόσφατα στοιχεία που αφορούν το κόστος των ευρωπαϊκών σωφρονιστικών καταστημάτων προέρχονται από το έτος 2017. Δεδομένου αυτών το κόστος λειτουργίας των σωφρονιστικών καταστημάτων ανέρχεται σε 20, 2 δισ ευρώ (2017) για το σύνολο των 42 εκ των 44 χωρών-μελών του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου που παρείχαν σχετικά στοιχεία. Επιπλέον,

λαμβάνοντας υπόψη στοιχεία που παρείχαν οι 40 από τις 44 χώρες μέλη, το ημερήσιο κόστος λειτουργίας των φυλακών ανά κρατούμενο ανερχόταν σε 67 ευρώ (Πρίφτη 2009).

3.5.2 Το κόστος ανά κρατούμενο (Ελλάδα)

Στην Ελλάδα, κατά την περίοδο 2004-2008 το ετήσιο κόστος κράτησης κάθε κρατουμένου είχε υπολογιστεί στο ποσό των 1.100 με 1.350 ευρώ, ποσό για το οποίο λήφθηκαν υπόψη αποκλειστικά τα έξοδα σίτισης και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης των κρατουμένων. Ο ανωτέρω υπολογισμός επισημαίνεται από τον Αλεξιάδη (2010:308-309), σύμφωνα με τον οποίο θεωρείται προτιμότερο να υπολογίζεται το ετήσιο, ατομικό κόστος κράτησης, βάσει των κονδυλίων τροφοδοσίας και περίθαλψης, διότι όλα τα υπόλοιπα (αμοιβές προσωπικού, υποδομές) μεταβάλλονται ελάχιστα, ανεξάρτητα της αυξομείωσης του αριθμού των κρατουμένων.

Σε στατιστική έκθεσή του 2014, το Συμβούλιο της Ευρώπης αναφέρεται, μεταξύ άλλων, στη μέση δαπάνη για τους κρατουμένους των χωρών που περιλαμβάνει κατά το έτος 2012. Σύμφωνα με τους υπολογισμούς του, η Ελλάδα βρισκόταν προτελευταία στον κατάλογο των χωρών του Συμβουλίου της Ευρώπης με δαπάνη μόλις 3,20 ευρώ ανά κρατούμενο μετά την Γεωργία (6,52 €) και πριν τη Ρωσία (2,17 €). Ο Αλοσκόφης (2009:39) σε σχετική έρευνά του περιγράφει πως στις φυλακές Κορυδαλλού δινόταν στους κρατούμενους καθημερινά το ποσό των 5,5 ευρώ για σίτιση. Εντός δύο εβδομάδων (1/02/2005 – 14/02/2005), ένα ποσοστό 19,1% των κρατουμένων δεν είχαν δαπανήσει ούτε μισό ευρώ ενώ από το υπόλοιπο ποσοστό, το 30% δαπανούσε από 1 έως 50 ευρώ, το 22,5% από 51 έως 150 ευρώ, το 5,8% δαπανούσε από 151 έως 200 ευρώ και το 3,5% από 200 ευρώ και πάνω.

Το Ελληνικό Υπουργείο Δικαιοσύνης δημοσίευσε τον Φεβρουάριο 2016 για πρώτη φορά έναν προσεγγιστικό υπολογισμό του κόστους του σωφρονιστικού συστήματος για το 2014. Στην έκθεση επισημαίνεται ότι τα διαθέσιμα δεδομένα είναι ελλιπή, διότι δεν κατέστη δυνατό να συμπεριληφθεί:

- 1) το κόστος της κράτησης στα αστυνομικά τμήματα όσων διανυκτερεύουν σε αυτά κατά τις μεταγωγές τους (δαπάνη που επιβαρύνει το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη/Δημόσιας Τάξης),
- 2) το κόστος της νοσηλείας των κρατουμένων σε εξωτερικά νοσοκομεία (Υπουργείο Υγείας),

- 3) το κόστος λειτουργίας των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας, των Ινστιτούτων Επαγγελματικής Κατάρτισης και των άλλων εκπαιδευτικών προγραμμάτων που υλοποιούνται στα καταστήματα κράτησης (Υπουργείο Παιδείας) και
- 4) η απόσβεση των δημοσίων δαπανών που έγιναν για την αγορά οικοπέδων και την κατασκευή των καταστημάτων κράτησης.

Με δεδομένο λοιπόν, ότι δεν υφίστατο ένα ενιαίο λογιστικό σύστημα καταγραφής δαπανών από τις αρμόδιες υπηρεσίες, αξιοποιήθηκαν όλα τα σχετικά διαθέσιμα στοιχεία, προκειμένου να γίνει εκτίμηση του δημοσιονομικού κόστους για ένα πρόσφατο οικονομικό έτος. Οι υπολογισμοί κατέληξαν στο ότι η συνολική μέση δημόσια δαπάνη για τους κρατούμενους στα καταστήματα κράτησης της χώρας με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία, ανερχόταν σε 28,18 ευρώ την ημέρα, δηλ. σε 10.287,49 ευρώ ετησίως ανά κρατούμενο.

Ως μέση δημόσια δαπάνη θεωρήθηκε το σύνολο των δημοσίων δαπανών για τη λειτουργία των καταστημάτων κράτησης (ανεξάρτητα από την πηγή της χρηματοδότησής τους) προς το άθροισμα των ημερών κράτησης (διανυκτερεύσεων: 4.523.810) των εγκλείστων σε αυτά στη διάρκεια ενός έτους. Οι διανυκτερεύσεις υπολογίστηκαν βάσει του μέσου όρου των 24 αναφορών (δύο φορές μηνιαίως επί 12 μήνες) που υποβλήθηκαν από τα καταστήματα κράτησης στη διάρκεια του 2014 για τον αριθμό παρόντων κρατουμένων. Το συνολικό κόστος των καταστημάτων κράτησης εμφανίζεται να ανέρχεται σε 127.503.131,70 ευρώ. Σύμφωνα με τα στοιχεία της επίσημης ιστοσελίδας του, το σύνολο των κρατουμένων (καταδίκων και υποδίκων) την 1^η Ιανουαρίου 2014 ήταν 12.693 άτομα. Αυτός είναι ο στατικός αριθμός και δεν εκφράζει το σύνολο των κρατουμένων που πέρασαν από τα καταστήματα κράτησης και πιθανόν ούτε τις διανυκτερεύσεις τις οποίες υπολόγισε το Υπουργείο Δικαιοσύνης για το 2014. Το 2013 λοιπόν, πέρασαν από τις φυλακές της χώρας 21.576 άτομα (αριθμός ροής) και από αυτά μόνο το 56,5% (12.184) παρέμεινε στις φυλακές στο τέλος του έτους (στατικός αριθμός).

Κατόπιν όσων εκτέθηκαν, φαίνεται ότι οι ελληνικές κυβερνήσεις ούτε το ίδιο το Υπουργείο Δικαιοσύνης γνωρίζουν ακριβώς το κόστος του σωφρονιστικού συστήματος ώστε να προβούν σε μια πιο ορθολογική και αποτελεσματική διαχείριση όπου και όταν χρειάζεται, και να μπορούν να συγκρίνουν το κόστος της φυλάκισης με το κόστος μιας εναλλακτικής ποινής, ώστε να αποφασίσουν τεκμηριωμένα υπέρ της μίας ή της άλλης δυνατότητας. Σε νεότερη έκθεση που δημοσιεύθηκε το 2017 και αφορούσε το έτος 2014, το Υπουργείο Δικαιοσύνης υπολόγισε στα 28,18 ευρώ το ημερήσιο κόστος ανά κρατούμενο.

Πίνακας 4: Προϋπολογισμός για σωφρονιστικά καταστήματα

ΕΤΟΣ	Πληρωμές: Σωφρονιστικά καταστήματα, Ιδρύματα αγωγής, Νοσοκομεία
2003	87.164.537,08
2004	92.728.100,15
2005	95.435.487,86
2006	102.576.240,10
2007	114.331.341,71
2008	122.770.143,96
2010	117.121.404,09
2012	110.834.587,11
2013	113.881.943,76
2014	114.361.021,08
2015	117.727.814,00

Σύμφωνα με την ανωτέρω έκθεση της ομάδας εργασίας, το συνολικό ποσό που προοριζόταν για τα σωφρονιστικά καταστήματα, συμπεριλαμβανόμενου του προϋπολογισμού, ανερχόταν στα 127.503.131,70 ευρώ. Παρατηρείται λοιπόν, μια αύξηση των εξόδων μεταξύ των δύο ετών είναι μόλις 0,42% (βλ. Πίνακα 4). Αντιθέτως, η αύξηση του κόστους ανά κρατούμενο τα αντίστοιχα έτη, όπως υπολογίστηκε από το CoE για το 2012 (3,20€) και από το Υπουργείο Δικαιοσύνης για το 2014 (28,18€) εννεαπλασιάστηκε.

Αντί επιλόγου

Στην παρούσα εργασία καταδείχτηκε ο ρόλος και η σημασία της ρύθμισης του ποινικού δικαίου όταν οι υπόλοιποι δικαϊκοί κλάδοι αποδεικνύονται ανεπαρκείς. Επιχειρήθηκε να ανιχνευθεί η αιτιολογική σχέση ανάμεσα στα ζεύγη "οικονομική κρίση-έγκλημα" και "οικονομική δύναμη-

έγκλημα". Οι εκάστοτε οικονομικές συνθήκες σε μια κοινωνία φαίνεται να ακολουθούν μια παράλληλη, στενά συνδεδεμένη με το έγκλημα, πορεία. Παράλληλα, ο υποψήφιος δράστης μιας εγκληματικής πράξης αξιολογεί κατά περίπτωση τους παράγοντες που δύνανται να επηρεάσουν τη συμπεριφορά του και αποφασίζει βασισμένος στη λογική αν θα προχωρήσει ή όχι στην εγκληματική δραστηριότητα. Οι σημαντικότεροι παράγοντες που μετέχουν στη διαδικασία αυτή είναι τα κίνητρα, οι ευκαιρίες, το προσδοκώμενο όφελος και τα αντικίνητρα ως αντίρροπη δύναμη. Μέγιστη σημασία στη διαδικασία αυτή κατέχει το αναμενόμενο, από τον δράστη, όφελος. Από την άλλη η προβληματική του κοινωνικού (οικονομικού, ψυχολογικού, ηθικού κλπ) κόστους του εγκλήματος περιλαμβάνει το σύνολο των άμεσων και έμμεσων βλαβών που επιφέρει το έγκλημα. Οι βλάβες αυτές επηρεάζουν τους ιδιώτες-θύματα αλλά και τους οικονομικά ενεργούς πολίτες, αποτελώντας τη δικαιολογητική βάση του δικαίου της αποζημίωσης κατά τον Αστικό Κώδικα. Στην περίπτωση της πολιτείας γεννάται η ανάγκη-υποχρέωση διατήρησης και λειτουργίας των μηχανισμών της Ποινικής Δικαιοσύνης και του Σωφρονιστικού Συστήματος. Εντούτοις, ο ακριβής προσδιορισμός του κόστους του τελευταίου ενέχει πολλές δυσχέρειες κυρίως λόγω των ευμετάβλητων μεγεθών που το συγκροτούν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Αλεξιάδης, Στέργιος. 2006. *Ευρωπαϊκή Αντεγκληματική Πολιτική* Ε' Έκδοση. Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Αλεξιάδης, Στέργιος. 2010. *Τα Οικονομικά του Εγκλήματος*. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Αλοσκόφης, Ουίλιαμ. 2009. *Επι-φυλακή, Κατάστημα κράτησης Κορυδαλλού: Λειτουργία, Κατάσταση και Μεταχείριση των Κρατουμένων*, στη σειρά Media+Εγκλημα. Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 39 επ.

Βιδάκης, Χρήστος. 2009. "Οι σύγχρονες τάσεις στο ηλεκτρονικό έγκλημα". *Η Καθημερινή* (27/06/2009) <https://www.kathimerini.gr/economy/local/362432/oi-sygchrones-taseis-sto-ilektroniko-egklima/>

Δασκαλόπουλος, Ιωάννης. 1972. *Η ψυχολογία της εγκληματικής πράξης*. Εκδόσεις Σάκκουλα

Δανιήλ, Γεώργιος. 2009, *Η απάτη σχετικά με τις ασφάλειες*. Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλας 21

Δεληγιάννης, Ιωάννης & Κορνηλάκης, Πάνος. 1992. *Ειδικό Ενοχικό Δίκαιο*. Εκδόσεις Σάκκουλα, 290

Ζαραφωνίτου, Χριστίνα. 2002. *Ο φόβος του εγκλήματος*. Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 79 επ.

Ζέρβας, Χρήστος. 2009, "Επανίδρυση του λαδώματος". *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία* (27 Σεπτεμβρίου 2009)

Κανελλόπουλος, Αθανάσιος. 1991. *Πρόλογος στον τόμο Άρθρα-Εισηγήσεις-Συνεντεύξεις για το Σχέδιο του Νέου Σωφρονιστικού Κώδικα*, περιοδικό ΧΡΟΝΙΚΑ 3:16

Λαμπροπούλου, Έφη. 1999. *Κοινωνιολογία του ποινικού δικαίου και των θεσμών της ποινικής δικαιοσύνης*. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 213

Πάντζου, Χριστίνα. 2010. "Φυλάκιση στις ΗΠΑ". *Ελευθεροτυπία* (21 Φεβρουαρίου 2010)

Παπαθεοδώρου, Θεόδωρος. 2005. *Δημόσια Ασφάλεια και Αντεγκληματική Πολιτική, Συγκριτική Προσέγγιση, Β' Έκδοση*. Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 236

Παύλου, Στέφανος. 2008. *Ναρκωτικά*. Εκδόσεις Σάκουλας Π.Ν. 329

Πελαγίδης, Θεόδωρος. 2006. "Το έγκλημα και η οικονομία", *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία* (11 Ιουνίου 2006)

Πετροπούλου, Ελένη. 2010. "8 δις. ευρώ καταβάλλουν οι Έλληνες σε «φακελάκια»", *Ημερησία* (04-07-2010)

Πρίφτη, Κατερίνα. 2019. "Η ακτινογραφία των φυλακών της Ευρώπης: Υπερπληθυσμός, αδικήματα, ποινές, κόστος ανά κρατούμενο". *Huffington Post* (03/04/2019)
https://www.huffingtonpost.gr/entry/e-aktinoyrafia-ton-felakon-tes-eeropes-o-eperplethesmos-ta-adikemata-oi-poines-kai-to-kostos-ana-kratoemeno_gr_5ca33711e4b0a453fb757feb

Σπινέλλη, Καλλιόπη. 1982. *Η γενική πρόληψη των εγκλημάτων*. Έκδοση Αντ. Ν. Σάκουλας, 112

Στέβη, Ματίνα. 2010. "Η Μ. Βρετανία στέλνει τις δημόσιες δαπάνες στο απόσπασμα". *Ελευθεροτυπία* (21 Οκτωβρίου 2010) <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=215687>

Τσήτσουρας, Α. 2010. Ο ρόλος του οργανωμένου εγκλήματος στο πλαίσιο του εμπορίου αρχαιοτήτων και έργων τέχνης, Ελλ. Τμ. Δ.Ε.Κ.Α. Ενημερωτικό Δελτίο 23/38 (2010), 25 επ.

Τσιάρα, Αλεξάνδρα. 2019. Διπλωματική Εργασία: Οικονομικά του Εγκλήματος-Θεωρία και Ανάλυση των Ελληνικών Δεδομένων, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας: Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης-Νομική Σχολή

Τσουβέλας, Γεώργιος & Κωνσταντακόπουλος, Γεώργιος & Κονταξάκης Βασίλειος. 2018. "Υπάρχει επίδραση της οικονομικής ύφεσης στην εγκληματικότητα; Αναλύοντας τα δεδομένα από την πρόσφατη διεθνή και ελληνική κρίση", Αρχαία Ελληνικής Ιατρικής, 36-45

Φράγκος, Σπύρος. 2010. "Ραντεβού με το θάνατο κάθε μέρα, μια ζωή". *Το Βήμα* (21 Φεβρουαρίου 2010) <https://www.tovima.gr/2010/02/21/world/ranteboy-me-ton-thanato-kathe-imera-mia-zwi/>

Anderson, Ross. 1976. *The Economics of Crime*. McMillan Studies in Economics, London, 10:58

Anderson, David. 2010. *Finding the path to optimal deterrence by tracking the path that leads to crime. An introduction to "Studying the costs of crime across offender trajectories"*. *Criminology and Public Policy* 9:275

Becker, Gary. 1968. *Crime and Punishment: An Economic Approach*, *Journal of Political Economy* 76

Bennett, Trevor & Wright, Richard. 1984. *Burglars on Burglary-Prevention and the Offender*. Avebury Publishing Co

Bowles, Roger. 2003. "Shame, Stigma and Crime: Evaluating the Efficacy of Shaming Sanctions in Criminal Law". *Harvard Law Review* 116: 2186-207

Bowles, Roger & Faure, Michael & Garoupa, Nuno. 2008. "*The Scope of Criminal Law and Criminal Sanctions: An Economic View and Policy Sanctions*". Texas A&M University School of Law, 391-412

Burrows, Paul and Veljanovski, Cento. 1981. *The Economic Approach to Law*. Butterworths, 1-7

Carroll, James. 1978. *Committing a crime. The Offender's Decision*. W.H. Freeman Co 53-54

Cloward, Richard & Ohlin, Lloyd. 1960. *Delinquency and Opportunity: A Theory of Delinquent Gangs*. Glencoe, III, Free Press

Cohen, Mark. 2005. *The Costs of Crime and Justice*. Routledge Publications

Cooter, Robert. 1982, "Economic Analysis of Punitive Damages", *Southern California Law Review* 79

Ehrlich, Isaac. 1981. "On the Usefulness of Controlling Individuals: An Economic Analysis of Rehabilitation, Incapacitation, and Deterrence". *American Economic Review* 71:307-322

Easterbrook, Frank. 1983. "Criminal Procedure as a Market System", 12. *Journal of Legal Studies* 289-332

Garoupa, Nino. 2001. "Optimal Law Enforcement When Victims are Rational Players". *Economics of Governance*, 231

Faure, Michael. 2000. "Compensation of Non-Pecuniary Loss: An Economic Perspective", *European Tort Law, Liber Amicorum for Helmut Koziol*, U. Magnus and J. Spier

Finklea, Kristin. 2009. Identity Theft Trends and Issues (CRS Report for Congress)

Laspa, Christina. 2015. "Do the economic factors affect criminality? Evidence from Greece, 1991-2010". *European Journal of Law & Economics*, 107-118

Levitt, Steven & Dubner, Stephen. 2006. *Freakonomics*, William Morrow and Company. 16

Manouvrier, Leonce. 1892, *La détermination de la taille d' après les grands os des members*. Paris, G. Masson

Michas, George. & Varytimiadi, Angeliki. & Micha, Renata. 2013. "The Greek financial crisis and homicide rates: another reason to worry". *Journal of Epidemiology & Community Health*

Shavell, Steven. 1993. "The Optimal Structure of Law Enforcement", *The Journal of Law and Economics* 36: 255-287

Sutherland, Edwin. 1940. "White Collar Criminality". *American Sociological Review* 5:1-12

Tilley, Nick & Laycock, Gloria. 2002. "Working out What to Do: Evidence-Based Crime Reduction". *Crime Reduction Series Paper 11, Home Office*

Weber, Max. 2010. *Η Προτεσταντική ηθική και το πνεύμα του καπιταλισμού*. Εκδόσεις Gutenberg,18